

Drie bezoeken voor de CPH

In de zomer van 1927 zaten Manuel en De Visser twee jaar in het zadel. De Komintern had gehoopt dat de opvolgers van het recalcitrante driemanschap erin zouden slagen een betere verstandhouding met het NAS tot stand te brengen, maar het tegendeel was uiteindelijk het geval: de relatie tussen partij en vakcentrale werd verbroken. Tot overmaat van ramp was daarvoor niets in de plaats gekomen. Van een bloeiende linkse oppositie in het NVV was geen sprake, en de betrekkingen met de kwijnende maar door Moskou hoog aangeslagen Eenheidbeweging van Fimmen stelden eveneens weinig meer voor.

Als de balans van het nieuwe bewind op het gebied van de vakbeweging wordt opgemaakt, dan valt deze negatief uit. De CPH leek er een rommeltje van te hebben gemaakt. In belangrijke mate lag het falen van de partij echter ook aan de instructies uit Moskou, die vaak weinig realistisch ofwel onderling tegenstrijdig waren. Dat de Komintern-leiding zelf blaam kon treffen, drong niet tot haar door: meer en meer overtuigd van haar onfeilbaarheid was zij steeds minder tot een kritische zelfanalyse in staat. Moskou was gewoon de anderen ervan de schuld te geven wanneer er van de ordonnanties niets terecht was gekomen.

De Komintern had genoeg reden ontevreden te zijn over de CPH, temeer omdat het bij het vakbewegingsechec niet bleef. Er waren nog minstens drie andere terreinen waar de Nederlandse partij niet aan de gestelde eisen voldeed. Zo kwam de bolsjewisatie van de partijorganisatie maar niet van de grond. In de zomer van 1924 hadden de Komintern-secties, zoals reeds vermeld, opdracht gekregen de partijstructuur te baseren op bedrijfskernen. Twee, drie jaar later had de CPH daarvan nog maar weinig gerealiseerd, tot ergernis van de verantwoordelijke Org-Abteilung van de Komintern.

De CPH maakte ook een misstap bij de communistische opstand die in november 1926 in Indonesië uitbrak. Onder druk van Sneevliet kwam de partij snel met een reactie, zonder precies op de hoogte te zijn van het standpunt van Moskou. Deze improvisatie bleek niet te sporen met de beoordeling die de Komintern van deze gebeurtenis maakte, hetgeen de partij flink ingepeperd werd.

Ten slotte bleef de CPH in de ogen van Moskou onder de maat in vergelijking met de rivaliserende, in oktober 1926 opgerichte partij van Wijnkoop. Tot ongenoegen van de Komintern legde haar sectie het in het voorjaar van 1927 bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten en de gemeenteraden af tegen de groepering van de oud-partijleider. Daar kwam nog eens bij dat de concurrent beter de vakbewegingslijn van Moskou leek te volgen dan Manuel en de zijnen. Wijnkoop en zijn rechterhand Brommert lieten niet na dit te benadrukken. 'Nu is er een z.g. officieele partij, aangesloten bij Moskou, die de politiek van Moskou niet uitvoert en een par-

tij, die niet aangesloten voor deze politiek pal staat en deze tegen alle vijanden verdedigt.¹ De oorzaak voor het dwalen van de CPH weet Wijnkoop zoals gebruikelijk aan de invloed die NAS-voorzitter Sneevliet op Manuel zou uitoefenen. De ex-partijleider slaagde er zo in tweedracht te zaaien in de communistische achterban.

Moeizame bolsjewisatie van de CPH

Met de bolsjewisatie van de CPH wilde het maar niet vlotten. De Komintern-top had al in 1924 besloten tot de uniforme modellering van de organisatie van de Komintern-secties naar het voorbeeld van de in de Russische illegaliteit 'beproefde' partij van Lenin. De omvorming van de communistische partijen diende vooral politieke doelen: door de partijorganisatie centralistischer en meer gedisciplineerd te maken, beoogde de Komintern de speelruimte voor interne opposities te minimaliseren en de loyaliteit van de secties aan Moskou te maximaliseren. Een van de speerpunten in de bolsjewisatie was de invoering van de bedrijfskern, die de arbeiders in een fabriek, werkplaats of haven diende te omvatten. De kern moest de plaats van de traditionele partijafdeling innemen. Partijleden die niet in een bedrijfskern pasten, vormden 'straatkernen'.

Zoals reeds vermeld, liep de achterban van de CPH bepaald niet warm voor de reorganisatie. De meeste partijleden hadden er weinig trek in de vertrouwde afdeling te verlaten. Bovendien werd van hen in de nieuwe opzet een grotere inspanning gevraagd: ze moesten veel vergaderen, bedrijfskranten uitgeven, op huisbezoek gaan, en nieuwe partijleden en abonnees voor *de Tribune* werven. Bij deze interne weerstand kwam voor de CPH nog het probleem dat zij in de grootindustrie – de meest geschikte omgeving voor bedrijfskernen – weinig aanhang had. De partijleiding greep dit argument overigens met beide handen aan om zich te verontschuldigen voor de moeizame bolsjewisatie. 'In landen met sterkere partijen dan de Nederlandsche, landen, waar in de groote bedrijven een flink aantal partijgenooten werkzaam is, is deze opdracht gemakkelijker door te voeren dan in het industrieel onontwikkelde Holland.'²

In het begin wekte de CPH tegenover Moskou de indruk dat men voortgang boekte bij de invoering van de bedrijfskernen. Komintern-instructeur Hammer hielp de Org-Abteilung echter uit de droom: de Nederlandse partijleiding zou veel te weinig energie in de reorganisatie steken. Volgens hem moest deze operatie in Amsterdam wel lukken, omdat in de hoofdstad vaak vier à vijf partijleden in hetzelfde bedrijf werkten. De Komintern-afdeling stelde in het voorjaar van 1925 een commissie in onder leiding van de Duitser Walter Ulbricht, de latere president van de Duitse Democratische Republiek (DDR). Het gevolg was een gepeperde brief aan het adres van de Nederlandse partij. Vastgesteld werd dat er nog nauwelijks bedrijfskernen bestonden, en dat hierin verandering moest komen. Belangrijk daarbij was dat de partijleden werden geactiveerd: 'Passivität der Mehrzahl der Mitglieder, wie sie in der Wohngebietsorganisation üblich war, darf keineswegs auf die

Betriebszellen übertragen werden.² De CPH kreeg opdracht een speciale organisatiecommissie te vormen. Pas op het partijcongres van mei 1926 zou dit gebeuren.³

De Org-Abteilung bestookte de CPH met brieven vol aanwijzingen voor het opzetten van bedrijfskernen, verzoeken om uitvoerige informatie en enquêtes die moesten worden ingevuld.⁴ De gegevens vormden de brandstof voor de Komintern-bureaucratie, zonder welke deze niet kon werken. Evenals vele andere secties was de CPH echter bij lange na niet in staat aan deze verplichtingen te voldoen.⁵ Dit bracht Moskou er niet toe de eisen wat lager te stellen, integendeel. 'Fast in allen kommunistischen Parteien befindet sich das informatorisch-statistische Berichtswesen der Parteiorganisationen noch unmittelbar in den Kinderschuhen,' constateerde de Org-Abteilung zuinigjes. Voor een goed functioneren van de partij moest niet alleen haar leiding, maar ook Moskou weet hebben van de sociale samenstelling van de achterban. De Komintern-afdeling had daartoe nieuwe schema's ontwikkeld 'mit einer geringst möglichen Anzahl von Fragen'. Vervolgens kregen alle partijen opnieuw een dik pakket formulieren toegezonden, die elk kwartaal moesten worden ingevuld en opgestuurd.⁶ Kennelijk bracht deze 'vereenvoudiging' niet het gewenste resultaat, want een paar maanden later spoorde Pjatnitski in eigen persoon de secties aan met de statistische gegevens op de proppen te komen.⁷

Eensluidend oordeel Centrale Inlichtingendienst en Komintern

In het begin van 1926 leek de partij in Amsterdam, waar de helft van de leden woonde, met de bolsjewisatie behoorlijk op streek te zijn. 'Binnenkort zal de heele afdeling op den grondslag der Bedrijfskernen en Straatkernen zijn omgebouwd', zo verwachtte afdelingssecretaris Bergsma. Er waren nog vele problemen te overwinnen, maar dat zou lukken wanneer iedereen zich liet inspireren door het Russische voorbeeld. 'Het is arbeiden in den geest der oude Bolsjewiki, onze Russische kameraden ... Aan het werk dus: naar de Bolsjewisatie.'⁸

De hele operatie was met veel geheimzinnigheid omgeven. Alle bedrijfskernen kregen een nummer. Wanneer leden met het bestuur correspondeerden, moesten zij de brieven met de eerste en laatste letter van hun achternaam en het nummer van de kern ondertekenen om ontdekking door de bazen en patroons te voorkomen. De gebruikte cijfers waren echter al onmiddellijk bij de Centrale Inlichtingendienst bekend.⁹ De CID meende dat de bolsjewisatie in de praktijk niet veel voorstelde en dat deze vooral op de tekentafel zou bestaan. De dienst had de hand weten te leggen op vijf 'verbazend ingewikkelde' schema's die de partijleiding had laten maken. 'Een van de tekeningen, voorstellende de party met hare fracties, vertoont een in hoge mate gecompliceerd raderwerk met 25 soorten raderen die door middel van talrijke assen en drijfriemen elkander in beweging brengen.' Volgens de CID was de bolsjewisatie in Nederland op een fiasco uitgelopen; zij was een voorbeeld van communistische 'grandomanie'.¹⁰

Niet alleen de CID, ook de Komintern oordeelde vernietigend over de bolsjewi-

satie. Unger, die zoals vermeld namens de Org-Abteilung in mei 1926 aanwezig was op het CPH-congres waar Wijnkoop zijn Waterloo vond, kon in Amsterdam zijn ogen niet geloven. Hij constateerde een 'ziemlich grossen organisatorischen Alphabetismus, der von oben bis unten vorhanden ist'. Secties functioneerden niet; 'Betriebszellen bestehen nur auf dem Papier.' Statistische overzichten ontbraken. Unger was evenwel aangenaam verrast toen hij op een dag door de industriebuurt en de havens van de hoofdstad had gelopen. Hij kwam er zo achter 'dass wir eigentlich von Holland ganz zu Unrecht die Vorstellung von einem agrarischen Lande haben'. Volgens hem had de CPH-leiding geen flauw benul van het industriële karakter van Nederland; 'die führende Schicht der Parteifunktionäre ist absolut nicht auf das Proletariat eingestellt'.¹¹

Op basis van Ungers rapportage schreef de Org-Abteilung aan de CPH dat de problemen met Wijnkoop waren verergerd door de trage en gebrekkige bolsjewisatie van de partij. Als de Nederlandse sectie zich eerder en vollediger op de bedrijfskernen had gefundeerd, zou zij een 'proletarisch schild' tegen de 'rechtse' oppositie hebben gehad. De partijleiding was door dit verwijt zeer gekrenkt: de reorganisatie zou juist door Wijnkoop zijn gesaboteerd. Bovendien waren er maar weinig leden in het grootbedrijf werkzaam, zo schreef partijsecretaris Seegers aan de Komintern. Hiermee wilde hij maar zeggen dat het klimaat voor de bolsjewisatie in Nederland verre van optimaal was. Unger had zich dus vergist, en Seegers vroeg om een vertegenwoordiger die ter plekke poolshoogte kwam nemen. 'Vielleicht würde er als seine Befundung mitteilen, dass die Holländische Verhältnisse sehr besondere sind und eine Ausnahme bilden in den West-Europäischen Sektionen unserer Internationale'.¹²

Als antwoord liet de Org-Abteilung haar medewerker Michail Grollmann een artikel over de kleine Komintern-secties in *die Kommunistische Internationale* schrijven. De Let toonde hierin aan dat Nederland in het geheel geen bijzondere positie innam. In alle partijtjes was immers het aandeel van de leden werkzaam in de grootindustrie gering, waren de meeste leden niet echt in de partij actief, en was hun politieke ontwikkelingspeil door de bank genomen laag. Resumerend betitelde Grollmann de ontwikkeling van deze secties als 'nog zeer achterlijk': het was dan ook niet verwonderlijk dat de bolsjewisatie moeizaam verliep. Het hogere partijechelon moest zich dit aantrekken: 'Verder is voor de kleine secties de zwakte van het partij-apparaat en de partijleiding kenmerkend. In haar werk zit bijna geen systeem, geen initiatief.' De CPH was de dubieuze eer ten deel gevallen voor Grollmanns analyse model te hebben gestaan. Voor het front van de Komintern was de Nederlandse sectie te kijk gezet als een krakkemikkige organisatie die zelfs de meest basale regels van de bolsjewisatie nog niet kon toepassen.¹³

Bolsjewisatie van de CPH compleet mislukt

In september 1926 volgde Bergsma Seegers als partijsecretaris op. De laatste bleef

wel deel uitmaken van de partijtop.¹⁴ Nauwelijks aangetreden verklaarde Bergsma de reorganisatie in Amsterdam voor voltooid. Op voorstel van Unger had de partij zich op de hoofdstedelijke afdeling geconcentreerd. Veel scheen de reorganisatie overigens niet om het lijf te hebben. De Groot deelde in zijn memoires mee dat hij van Bergsma per brief te horen had gekregen dat er in de fabriek waar hij werkte een kern was opgericht, waarvan hij deel moest gaan uitmaken. Hij was in dat bedrijf echter het enige CPH-lid. 'Tot dergelijke caricaturen komt men door niet met de werkelijke toestanden rekening te houden', zo oordeelde De Groot in 1965, nadat hij als partijleider voor enige tijd met de Sovjet-Unie had gebroken.¹⁵

In de praktijk werkte de nieuwe organisatievorm nauwelijks. Bergsma zelf klaagde al snel over het feit dat leden de kernvergaderingen niet bezochten; zij zouden 'liever den ouden organisatievorm wenschen'. Manuel vond dat de reorganisatie in Amsterdam te snel was doorgevoerd. Hij stelde voor voorlopig de algemene ledenvergaderingen weer in ere te herstellen. Hoe gebrekkig de reorganisatie ook verliep, zij had wel een verwoestende uitwerking op de partijstructuur. Volgens Sneevliet werd 'de activiteit der Amsterdamsche afdeling ... in hooge mate verknoeid door doorgevoerde versnippering is gelijk bolsjewisatie, die het verband in de afdeling vernietigd heeft'.¹⁶

In korte tijd viel in Amsterdam de bolsjewisatie geheel in het water. In de herfst van 1926 waren van de 450 afdelingsleden er op papier 175 (39%) in bedrijfskernen georganiseerd. Een paar maanden later bleken dit er nog maar 117 (26%) te zijn, en in april 1927 circa 70 (16%).¹⁷ Buiten de hoofdstad was er nog vrijwel niets gebeurd. Van de omvorming zou hier ook weinig terecht komen. De meeste afdelingen waren veel te klein om te worden gebolsjewiseerd: afgezien van Rotterdam (met meer dan vijftig leden) en Den Haag (veertig leden) telde de CPH slechts vier afdelingen met tussen de dertig en veertig leden. De overige afdelingen hadden er een paar tot hooguit enkele tientallen. Invoering van kernen zou hier ridicuul zijn.¹⁸

Niet alleen in de CPH, ook elders verliep de bolsjewisatie rampzalig.¹⁹ Dat nam niet weg dat de Komintern over de Nederlandse sectie zeer misnoegd was. Voordat de laatste dramatische cijfers tot Moskou waren doorgedrongen, had het Politsekretariat tot spoed gemaand bij de reorganisatie. De lamentabele situatie 'bedeutet ein Minus für die Partei', zo oordeelde de Komintern-leiding.²⁰ De Org-Abteilung verweet de CPH op organisatorisch terrein 'eine mechanische und rein formelle Einstellung'. Zij stelde vast 'dass die Betriebszellen noch lange nicht die faktische Grundorganisation der KPH ist. Die Zahl der Betriebszellen ist gering, sie sind numerisch schwach, ihr Ansehen in den Massen steht nicht hoch.' Toen het echech in Nederland goed tot de Komintern-afdeling was doorgedrongen, schreef ze een brief op poten naar de CPH. De partijleiding had als verzachtende omstandigheden gewezen op de bijzondere mentaliteit van de Nederlandse arbeiders, hun gebrek aan politieke belangstelling, en de afkeer van de leden van het partijwerk. Allemaal onzin, aldus de Org-Abteilung: dit getuigde 'von Pessimismus und Misstrauen

gegen die eigene Kräfte und die Arbeiterklasse'. Het partijbestuur kreeg ervan langs, omdat het niet goed leiding zou geven.²¹

Volontair Van Wijngaarden in de Org-Abteilung

De Komintern mocht dan ontevreden zijn over de prestaties van de CPH wat betreft de bolsjewisatie, zij was zelf niet geheel zonder schuld: de Nederlandse sectie werd nogal aan haar lot overgelaten. De CPH had diverse keren gevraagd om een instructeur die bij de reorganisatie zou kunnen helpen. Deze verzoeken waren door de Komintern vanwege personeelsgebrek afgewezen. Wel kon de CPH een Duits sprekende arbeider voor een half jaar als volontair naar de Org-Abteilung in Moskou sturen, die de werkwijze van deze afdeling van binnenuit kon bestuderen.²²

Voor deze positie wees de CPH Van Wijngaarden aan. Samen met zijn vrouw arriveerde hij half november 1926 in Moskou. Het was zijn tweede verblijf in de hoofdstad van de Sovjet-Unie: eerder had hij immers het NAS bij het Vollzugsbüro van de RVI vertegenwoordigd. Van Reesema haalde de twee van het station en bracht hen naar hotel Lux, waar ze een kamer kregen. Onder de naam J. Johansen ging Van Wijngaarden de volgende dag aan de slag in de Org-Abteilung. Ook bezocht hij fabrieken om het functioneren van de bedrijfskernen in de praktijk te bestuderen. Van Wijngaarden moest een uitgebreid rapport over de CPH uitbrengen en vroeg de partijleiding om toezending van kranten en organisatorische gegevens van de partij. 'Van dit bericht vooral zal het afhangen, hoe de meening t.o.v. Holland hier zal zijn.'²³

Zoals gebruikelijk verliep de informatievoorziening uiterst stroef. Bergsma deed zijn best om het benodigde cijfermateriaal te verzamelen, maar was afhankelijk van de afdelingen. Van Wijngaarden ontving nauwelijks iets, en schreef aan de partijsecretaris dat de CPH zich hierdoor negatief onderscheidde. 'Onze leider Piatnitski is daar natuurlijk niet over te spreken.' De vertragingen stonden Moskou inderdaad niet aan. Het Sekretariat besloot in januari 1927 dat Van Wijngaarden weer terug naar Nederland moest, omdat hij zonder informatie niet veel kon uitspreken. De partijleiding wist de Komintern ervan te overtuigen dat er een misverstand in het spel was. Anderhalve maand later kon Van Wijngaarden eindelijk uitvoerig verslag over de CPH doen.²⁴

Nieuwe statuten

Een van de uitkomsten van die rapportage was dat de CPH nieuwe statuten kreeg. De in 1924 ingevoerde versie was inmiddels achterhaald door de nadruk die Moskou legde op de bolsjewisatie van de secties. De Org-Abteilung had modelstatuten opgesteld, waarin de bedrijfskernen een centrale plaats kregen. Het centralistische model beoogde alle resten van de oude sociaal-democratische organisatievormen (waarmee de CPH als erfopvolger van de SDP ook behept zou zijn) met wortel en tak uit te roeien.²⁵ Een ingrijpende wijziging behelsde de wijze waarop de congres-

gedelegeerden werden aangewezen. In plaats van dat de afdelingen en secties zelf direct hun afgevaardigden kozen diende dit voortaan getrapt te verlopen – via de districtsconferenties.²⁶ In de nieuwe structuur boette de basis aan invloed in, ook al doordat de positie van de districtsbesturen werd versterkt: zij moesten het werk van de afdelingen controleren en nagaan of de opdrachten waren uitgevoerd.²⁷

Verder schreef de Org-Abteilung de CPH het gebruik van de internationaal gehanteerde termen voor. Waar in de oude statuten ‘kernen’ en ‘wijkorganisaties’ stond, mocht nu alleen nog maar van bedrijfs- en straatcellen gesproken worden. ‘District’ moest in de plaats komen van het gebruikelijke ‘federatie’, want deze aanduiding ‘entspricht ... nicht dem zentralistischen Aufbau unserer Partei’.²⁸

Op het partijcongres in april 1928 verdedigde De Leeuw de invoering van de nieuwe statuten. Hij beschouwde dit als ‘een belangrijk onderdeel van de bolsjewisering van onze partij’. De meeste ingediende amendementen wees hij af omdat zij de democratisch-centralistische, leninistische geest zouden aantasten. ‘De partij moet zijn een eenheid, niet een bestuur met een hoop leden achter hen [sic]’, zo verklaarde hij. Daarbij kwam dat het ontwerp opgesteld was in overeenstemming met de Komintern en ‘vooral de ervaring van de Russische partij’. Voor zover dit nodig was, lieten de afgevaardigden zich eenvoudig overtuigen: met maar drie stemmen tegen werden de nieuwe statuten zonder wezenlijke veranderingen aangenomen.²⁹

De opstand op Java

De bolsjewisatie was een martelgang voor de leiding van de CPH en een aanhoudende bron van ergernis voor Moskou. De Komintern was er nu eenmaal heilig van overtuigd dat de Russische organisatiestructuur voor haar secties de enig zaligmakende was. Dat dit model in West-Europa amper uitvoerbaar was, lag niet aan Moskou maar aan de partijen zelf: zij werkten niet energiek genoeg aan de doorvoering ervan. Ongetwijfeld zullen Manuel en De Visser hiermee *goodwill* hebben verspeeld bij hun Komintern-superieuren. En er was meer in deze periode waarover Moskou verstoord raakte: de als passief beoordeelde opstelling van de CPH bij de communistische opstanden die zich aan het einde van 1926 en in het begin van 1927 in Indonesië voordeden.³⁰

De moeizame betrekkingen tussen de Partai Kommunist Indonesia, zoals de PKI sinds 1924 officieel heette – en dan vooral haar vertegenwoordiger in Nederland, Semaoen – en de leiding van de CPH waren de Komintern al langer een doorn in het oog. De spanningen bestonden al in het tijdperk-Wijnkoop en waren na het vertrek van de partijleider niet verdwenen. Voor een deel waren zij terug te voeren op het feit dat de PKI zich onder curatele gesteld voelde van de CPH. Nederlandse communisten die vooraanstaande posities in de PKI hadden bezet en mede daarom door de koloniale autoriteiten uit Indonesië waren verbannen (zoals Sneevliet en later Bergsma en Gijs van Munster), waren bezorgd over de neiging van de Indonesische communisten zich af te schermen van de nationalistische massabeweging.³¹

Inderdaad raakte de waarschijnlijk ongeveer 4000 leden tellende PKI hierdoor meer en meer in een isolement, wat werd versterkt door de toenemende repressie door het Nederlandse koloniale gezag. Het gevolg was dat de PKI radicaliseerde.³² In december 1925 besloot de partijleiding tot een gewapende opstand. De revolutionaire woelingen in China vormden daarbij een inspirerend voorbeeld. Komintern-vertegenwoordiger Tan Malaka, een van de PKI-leiders die buiten de kolonie verbleef, was tegen de opstand, die volgens hem een tot mislukken gedoemde *putsch* was. Hij lichtte Bergsma in, die zich prompt tot het EKKI wendde en verklaarde dat een revolutie op dat moment veel te gevaarlijk was: de kans was groot dat gematigde nationalist in de kolonie het Nederlandse gezag zouden steunen. Verder zou er van de arbeiders in Nederland weinig steun te verwachten zijn. Ook Sneevliet, toen secretaris van de koloniale commissie van de CPH, waarschuwde zijn vriend Roy, die in de Komintern-top verantwoordelijk was voor koloniale zaken. Tevergeefs nodigde hij zichzelf uit voor beraad in Moskou over de Indonesische kwestie.³³

De vooraanstaande PKI-leiders Moeso en Alimin gingen in het voorjaar van 1926 naar Moskou voor overleg. Na hun aankomst zouden Zinovjev en andere oppositieleden hen voor hun karretje hebben willen spannen door hen tot opstand aan te zetten. Zij hoopten zo aan te tonen dat Stalin ongelijk had met zijn bewering dat de tijd voor een revolutie in het Oosten nog niet rijp was. Samen met de in Moskou verblijvende Darsono en Semaoen spraken de beide afgezanten ook met Stalin, Pjatnitski en Kuusinen. De Komintern-top wees de wilde, overijde plannen af en schreef het beproefde recept voor: samenwerking tussen communisten en nationalistisch-revolutionaire groeperingen in de strijd voor onafhankelijkheid. Naar alle waarschijnlijkheid tegen de instructies in zou Moeso, die voorstander van een rebellie was, toch aan de PKI het 'sein veilig' hebben doorgegeven.³⁴

Of Moeso nu wel of niet het groene licht gaf, doet er hier niet zoveel toe. Feit is dat in de nacht van 12 op 13 november 1926 op Java de opstand uitbrak. De autoriteiten reageerden hard en meedogenloos; mede door de slechte voorbereiding van de rebellie waren zij in staat deze in enkele dagen neer te slaan. Duizenden (vermeende) PKI-leden werden gearresteerd en velen van hen werden gedeporteerd naar interneringskampen in Boven-Digoel in Nieuw-Guinea. Enkele 'raddraaiers' kregen de doodstraf. De PKI werd verboden.³⁵ In de onlusten in de kolonie had de CPH op geen enkele wijze de hand gehad, zo stelde de CID in Nederland met zekerheid vast. Ook zou de partij niet als doorgeefluik hebben gefungeerd bij de verzending van wapens of geld vanuit de Sovjet-Unie naar Indonesië.³⁶

Deze constatering van de CID was geheel juist: de CPH werd compleet overrompeld door de berichten uit Indonesië. Onder druk van de 'deskundige' Sneevliet stemde de partijleiding in met een steunbetuiging, alhoewel zij liever eerst het oordeel van Moskou had willen afwachten. In een gezamenlijke reactie zeiden NAS en CPH – toen nog met elkaar *on speaking terms* – de opstand te beschouwen als het gevolg van het Nederlands-koloniale wanbeleid en het 'provocerend optreden der

autoriteiten'. Beide organisaties stelden in een uitgebreide verklaring dat de rebellie beslist geen 'Communistisch Complot' was, zoals de pers beweerde. Manuel schreef dat het zonneklaar was 'dat hier geen sprake kan zijn van een klassebewust communistisch optreden'. Het koloniale bestuur zou achter de gebeurtenissen zitten om zo de communisten hardhandig uit te schakelen. 'Nee, de heerschers weten zeer goed, dat hier de P.K.I. de leiding in deze beweging NIET heeft.'³⁷ De opvatting dat het om een provocatie ging, was van Sneevliet afkomstig. 'Wir weisen die Vorstellung zurück dasz es sich handelt um eine bewusste "kommunistische Verschwörung"', schreef hij aan Bocharin en Lozovski. Opnieuw bood hij aan de situatie in Indonesië in Moskou te komen bespreken, maar voor de tweede keer ving hij bot. De Komintern-leiders zaten niet op zijn mening te wachten.³⁸

Zoals te verwachten viel, was Moskou onaangenaam verrast door de opstand, die lijnrecht inging tegen de instructies. Voor een voldongen feit geplaatst kon de Komintern weinig anders doen dan de 'revolutionaire vrijheidsstrijd' ondersteunen. Nu de opstand eenmaal had plaatsgevonden, trachtte Stalin deze uit te buiten. Hij kon tegenover zijn criticus Trotski wijzen op een revolutionaire opleving in Azië, die als bewijs kon dienen voor de juistheid van de koloniale politiek van de Komintern. Daarbij liet Moskou niet na te wijzen op het voorbeeld van de Chinese revolutie. 'De revolutionaire beweging tegen het Imperialisme breidt zich voortdurend uit en slaat van het eene land naar het andere over. Zij grijpt om zich heen van China naar Java', aldus de verklaring van het EKKI. De credits hiervoor gingen naar de communisten: de PKI had volgens Moskou de opstand geleid, wat Sneevliet en Manuel er ook van mochten vinden.³⁹

De CPH gecorrigeerd

Nu de vlag er zo bij hing, kon de interpretatie die de CPH en het NAS aan de gebeurtenissen hadden gegeven, natuurlijk niet de goedkeuring van de Komintern wegdragen. Het Sekretariat meende dat de CPH de opstand ten onrechte niet had beschouwd als het directe gevolg van koloniale uitbuiting, en stuurde onmiddellijk een telegram. 'Provocation is not only cause of revolt stop political and economic causes should be pointed out stop revolt should be interpreted as violent expression of popular will for freedom stop influence of chinese revolution to be emphasised stop.' De Visser, die op dat moment in Moskou de zevende Erweiterte Exekutive woonde, zei tegen Bocharin en Lozovski dat hij inmiddels al de incorrecte verklaring in *de Tribune* had rechtgezet. Het liefst wilde hij zo snel mogelijk naar Nederland terugkeren 'um den Genossen ihren schweren Fehler klarzumachen'. De boodschap was in Nederland echter al goed overgekomen. Na de ontvangst van het telegram uit Moskou maakte Manuel een forse draai. Hij schreef nu in het partijorgaan dat 'de communisten in deze volksbeweging in de voorste rijen staan'.⁴⁰

De Komintern-leiding vond verder de door de CPH gestelde eisen van een algemene politieke amnestie en de uitzending van een onderzoekscommissie naar In-

donesië te vaag en te weinig. ‘Very sharp and definite slogans must be put forward in order to develop mass agitation,’ luidde de opdracht van Roy, die vervolgens naast de twee CPH-punten nog zes andere eisen dicteerde. Stuk voor stuk werden ze door de CPH overgenomen.⁴¹ Het Sekretariat wilde verder dat De Visser in de Tweede Kamer een diepgaand onderzoek zou eisen. Ook diende de CPH een ondersteuningscampagne op te zetten, waarvoor Moskou om te beginnen 1000 dollar ter beschikking stelde. Hierbij moest ook de SDAP worden betrokken, maar deze partij wilde van een gemeenschappelijk front niets weten – overleg tussen Rutgers en Fimmen kon daaraan niets veranderen. Semaoen kreeg de opdracht de CPH in de campagne bij te staan. ‘It is hoped that in this extraordinary situation the old conflict between Semoun and the Party will be forgotten,’ hield Roy de partijleiding voor.⁴²

In die tijd vertoefde naast De Visser ook Semaoen in Moskou om de Erweiterte Exekutive bij te wonen. Nadat Boecharin lovende woorden had gesproken over de gebeurtenissen in Indonesië viel Semaoen een heldenontvangst ten deel. Nogal overdreven meldde hij dat de Javaanse opstand was uitgelopen op een ‘wirklichen Bürgerkrieg’. Voor De Visser verliep de bijeenkomst van het plenum minder plezierig. Het Präsidium-lid Smeral gaf de vertegenwoordiger van de CPH de wind van voren. De Nederlandse kameraden waren ‘sich ihrer Pflicht dieser grossen Revolution in Java gegenüber ... bei weitem nicht bewusst’. In plaats van de onafhankelijkheid van Indonesië te eisen had de CPH gevraagd een onderzoekscommissie naar Java te sturen. Een dergelijke ‘schande’ moest voor eens en voor altijd onmogelijk worden gemaakt: ‘Hier liegen grosse rechte Gefahren von weltgeschichtlicher Bedeutung vor.’⁴³ Voor zijn aanval baseerde Smeral zich op een zeer kritisch rapport van de bij het Informationsbüro van Varga in Berlijn werkzame Wegner. Deze medewerker had alle berichten in *de Tribune* over de opstand doorgevlooid en bespeurde in de opstelling van de CPH-leiding ‘einen ganz und gar opportunistischen Geist’. Zij zou het nu net zo laten afweten als Wijnkoop en Van Ravesteyn destijds. Wegner wees Manuel als de grootste boosdoener aan.⁴⁴

Verontwaardigd ontkende De Visser de beschuldigingen van Smeral. Hij gaf toe dat de CPH zich in de eerste dagen had vergist. De Nederlandse partijvoorzitter wees er vervolgens op dat zijn partij altijd pal gestaan had voor de onafhankelijkheid van Indonesië en dat de ‘proletarische’ onderzoekscommissie ook door Moskou gewenst werd. ‘Wenn Genosse Smeral uns darüber Vorwürfe macht, so befindet er sich in einem Widerspruch mit der Komintern ... Ich halte es für eine unrichtige Kritik, wenn man, ohne sich informiert zu haben, eine solche übt.’⁴⁵ Smeral had hier niet van terug. Hoewel hij later nog een keer aan het woord kwam, liet hij de kwestie rusten.

Geen eerherstel voor de CPH

Nadat de opstand op Java was neergeslagen, keerde de rust in Indonesië nog niet terug. Begin januari 1927 brak er opnieuw een oproer uit, dit keer op Sumatra. De

CPH reageerde volgens Moskou wederom niet naar behoren. Het Politsekretariat wilde een telegram naar de CPH sturen waarin 'ihre Passivitaet auf das schaerfste verurteilt wird'. Bij nader inzien nam Pjatnitski wat gas terug. Nadat hij een aantal documenten had doorgekeken, was hem gebleken 'dass die KP Hollands doch etwas fuer die Javakampagne unternommen hatte, und [dass er] deshalb die scharfe Kritik gegen die KPH nicht billigen koennte'. Op zijn voorstel werd besloten het telegram in een wat mildere vorm te versturen.⁴⁶

Het concept van de dépêche dat niet door de beugel kon, is niet bewaard gebleven, maar de versie die de CPH ontving loog er ook niet om. 'Energische Aktion notwendig. Das ist erste und Hauftaubgabe der K.P. Hollands. Resolutionen, Artikel und einige Versammlungen genuegen nicht. Ganze Kraft der Partei muss konzentriert werden auf Mobilisierung der ganzen Arbeiterklasse fuer maechtige Demonstrationen gegen imperialistischen Terror und zur Unterstuetzung Aufstand Indonesiens.' Later verlangde het Politsekretariat dat de CPH zich zou toeleggen op de punten van amnestie voor de gearresteerde opstandelingen en de uitzending van een arbeidersdelegatie naar Indonesië – hetgeen neerkwam op de eisen die de partij meteen na de opstand had geformuleerd maar die toen door de Komintern te vaag waren bevonden.⁴⁷

In het telegram beklaagde Moskou zich er verder over dat het van de CPH geen berichten had ontvangen. Partijsecretaris Bergsma kaatste de bal terug: diverse keren had hij de Komintern ingelicht over de ontplooide activiteiten. De Java-campagne werd echter niet alleen gehinderd door de toenemende problemen met het NAS, maar ook doordat van de 1000 dollar die door de Komintern was toegezegd er slechts 400 waren ontvangen. Bovendien was de assistentie van Semaoen van korte duur geweest. Hij had maar even in Nederland geholpen en was opeens weer naar de Sovjet-Unie afgereisd.⁴⁸

Al met al was de Komintern ontevreden over de gang van zaken. Het Britische Ländersekretariat stelde een commissie in die de 'Indonesian revolution' moest bestuderen. Voorzitter werd de Japanner Sen Katayama; als secretaris fungeerde Darsono. Verder hadden Van Reesema, Murphy – die destijds de mislukte conferentie van het Amsterdams Bureau had bijgewoond – en twee Russen, Sjatskin en David Petrovski, zitting. Opvallende afwezige was Semaoen.⁴⁹ Twee maanden later bracht Murphy verslag uit op een bijeenkomst waar ook De Leeuw aanwezig was. De Brit had de notulen van de verschillende bestuursorganen en commissies van de Komintern doorplozen. Openhartig stelde hij vast dat de opstand bepaald geen massaal karakter had gehad en dat 'the Comintern has been somewhat culpable with regard to the lack of contacts'. De Komintern-leiding was vroegtijdig op de hoogte gesteld van het feit dat de PKI een rebellie voorbereidde, maar had de zaak op zijn beloop gelaten.

De CPH trof echter meer blaam, zo oordeelde Murphy. 'In the first place our Party in Holland has done nothing [doorgestreept en met potlood bijgezet: 'exceeding-

ly little', gv] with regard to Indonesia in preparation for a revolution there, or any subsequent action with regard to getting comrades into Indonesia. The most I can find with regard to the Party in Holland is that they have discussed the question of information, of setting up a bureau for the purpose of getting cuttings from the papers and providing the parliamentary members with material for making speeches.' Murphy had in de dossiers in het Komintern-archief niets kunnen ontdekken dat wees op een grondige analyse van de situatie in Indonesië door de CPH, of op plannen een partijvertegenwoordiger naar de kolonie te sturen om zich daar een beeld te vormen. Ook verweet hij de Nederlandse communisten zich te hebben beperkt tot een ondersteuningscampagne, terwijl ze beter hadden moeten weten: 'they have a definite obligation not only for agitation in Holland, but for some organised action and assistance being rendered to the Indonesian movement. That is especially important at the present time in view of our complete isolation from Indonesia.' In dit verband benadrukte Murphy de noodzaak voor de Nederlandse kameraden 'to occupy themselves with this question of Indonesia and for making proper contacts with Indonesia. There are only two lines of contact open for us – one through the Chinese elements in Canton, and one through the Dutch Party.' Via China was enige informatie tot Moskou doorgedrongen, maar de Nederlandse connectie – waaraan de Komintern de voorkeur gaf – had teleurstellend weinig opgeleverd.⁵⁰

Murphy kwam tot de slotsom dat de CPH ernstig tekortgeschoten was in de verantwoordelijkheid die zij als Komintern-sectie in het moederland had ten opzichte van de zusterpartij in de koloniën. De Leeuw had daar weinig tegenin te brengen. Met veel bravoure had Wijnkoop in 1923 tegenover Moskou verklaard: 'für die Verbindung Amsterdam – Indonesiën sorgen wir'. De Leeuw moest echter toegeven dat deze verbinding zeer gebrekkig was, en dat er in 1926 geen enkel contact was geweest tussen de leiding van de CPH en de PKI. Hij weet dit vooral aan het feit dat alle leidende Nederlandse communisten in de PKI door de autoriteiten de kolonie waren uitgezet. Per brief communiceren was te gevaarlijk. De enige PKI-voorman met wie de CPH nog wel contact had gehad, was Semaoen geweest, aldus De Leeuw, maar door diens gereserveerde opstelling ten aanzien van de Nederlandse kameraden was dit niet zo vruchtbaar geweest.

In het voorstel van Petrovski enkele partijgenoten illegaal naar Indonesië te sturen om na te gaan hoe de PKI erbij stond, had De Leeuw weinig fiducia. Langkemper had een jaar of vier eerder in opdracht van de RVI een dergelijk bezoek gebracht, dat zonder resultaat was gebleven. Het zou volgens De Leeuw beter zijn De Visser te sturen. Als Tweede-Kamerlid genoot de partijvoorzitter parlementaire onschendbaarheid. De Komintern stemde hiermee in. De gouverneur-generaal van Indonesië wilde hem echter niet toelaten.⁵¹

Op een volgende zitting van het Britische Länderssekretariat in juli 1927 volgde een politieke duiding van de Indonesische opstanden. Deze had plaats in een tijd

waarin de Komintern zich langzaam maar zeker radicaler ging opstellen. 'In the analyses of the insurrection the first thing which should be explained and emphasised is the fact that it was the first insurrection in the Asiatic countries led by the Communists,' meende het Länderssekretariat. De Komintern-afdeling besloot verder 'to include as a special point the treacherous role of the Dutch social democrats, who were very active in helping to suppress the insurrection'. De CPH ontstond de dans evenmin. Het was noodzakelijk, aldus het Länderssekretariat, 'to emphasise especially that the Dutch C.P. was rather passive'.⁵²

Zelfkritiek van de CPH-leiding

Deze scherpe aanwijzingen uit Moskou werden in de zomer van 1927 braaf overgenomen door een partijconferentie van de CPH. Partijsecretaris Bergsma ging voorop in de zelfkritiek, gevolgd door De Visser, Seegers en Van Munster. Erkend werd dat er in het begin grote fouten waren gemaakt, zoals de Komintern terecht had vastgesteld. Voor een deel werden de misstappen op het conto van Sneevliet geschreven, hetgeen makkelijk ging omdat deze inmiddels uit de partij was gestapt. De partijleiding stak echter ook de hand in eigen boezem. Zo had zij de betekenis van de opstand op Java onderschat en de eis dat 'Indonesië' onafhankelijk van Nederland moest worden, niet krachtig genoeg laten horen.⁵³ Unaniem nam de conferentie een resolutie aan die was opgebouwd uit het door Moskou aangeleverde materiaal. In de partij-uitspraak kwamen alle gemaakte fouten aan bod. Conform de officiële, door de Komintern vastgestelde lezing werd de opstand gezien als 'onderdeel van den algemeenen bevrijdingsstrijd van de Aziatische onderdrukte volkeren'. Ook kregen SDAP en NVV een sneer. Deze ging overigens niet zover als het Britische Länderssekretariat voorstelde.⁵⁴

Het was eigenlijk voor het eerst sinds de aansluiting bij de Komintern dat de CPH publiekelijk zo door het stof ging. Dit uit de Sovjet-Unie geïmporteerde procédé zou later een standaardonderdeel van het Komintern-repertoire worden, maar in deze periode was het nog ongebruikelijk – althans binnen de Nederlandse sectie. De partijleiding achtte bij de publicatie van de resolutie in *de Tribune* dan ook enige uitleg noodzakelijk. 'De Partij erkent hier, en verklaart openlijk, ten aanhoore van de Nederlandsche arbeidersklasse, dat op een bepaald oogenblik een fout is gemaakt ... Onze tegenstanders mogen probeeren hierover te spotten; maar de arbeiders zullen begrijpen, dat een dergelijke zelfkritiek, uitgeoefend door de Partij en de Partijleiding tesamen, de organisatie innerlijk versterkt, en herhaling van de fouten in de toekomst verhindert'.⁵⁵

Een van de opponenten die van deze openhartigheid gretig gebruikmaakte, was de uit de CPH getreden groep rond oud-partijleider Wijnkoop. In zijn blad werd geschamperd over het politiek armzalige optreden van de Nederlandse Kominternsectie bij de opstanden in Indonesië. 'En die durven spreken over de fouten van anderen!', zo luidde de conclusie.⁵⁶ Ook werd gepoogd uit het falen van de CPH

munt te slaan in Moskou. Zo fluisterde Van Langeraad, een trouwe volgeling van het driemanschap, Wijnkoop in: ‘De aanval van Smeral op de hollandsche C.P.-leiding ten opzichte van Indië was niet kwaad. Zou het niet goed zijn, dat je je in verbinding met Sm. stelde en hem eens precies op de hoogte van de toestanden hier bracht. Want de heeren vallen ongetwijfeld, zoodra hun invloed te Moskou is verloren. En dit moet ons streven zijn; en zoo spoedig mogelijk. Alle misstanden moeten daartoe worden aangewend. Niet alleen Indië, maar ook de vakbewegingskwestie moet hen doen vallen ... De aanval van Sm. moeten wij ondersteunen.’⁵⁷

Wijnkoop zet de Communistische Partij Holland voort

In deze periode deed Wijnkoop zijn uiterste best om zijn gelijk aan de Komintern te bewijzen. Direct na het partijcongres van mei 1926 hadden hij en zijn metgezellen het ‘Comité van Beroep op de Derde Internationale’ gevormd. Het plan was te appelleren bij het eerstkomende Komintern-congres, maar die bijeenkomst zou tot de zomer van 1928 op zich laten wachten. De CID schatte dat er twee- à driehonderd partijleden van de in totaal circa 1500 met Wijnkoop mee waren gegaan (zie bijlage 1).⁵⁸ De meesten van hen waren afkomstig uit Rotterdam, Amsterdam en de provincie Groningen. De CPH-leiding waarschuwde de afvalligen dat zij zich met hun handelwijze tegenover Moskou schaarden. De opposanten meenden echter dat de Komintern verkeerd was ingelicht. Bovendien erkenden zij het laatstgehouden partijcongres en zijn besluiten niet omdat, zoals reeds vermeld, de afdeling Rotterdam de toegang was ontzegd.⁵⁹

Het Comité ging op 17 oktober 1926 in Amsterdam over tot de vorming van een partij, hoewel Wijnkoop en Van Ravesteyn hiervan in het verleden nooit iets hadden willen weten.⁶⁰ In de nieuwe groepering nam het oude driemanschap een prominente plaats in. Niet alleen voerde het de redactie van het in juli voor het eerst verschenen orgaan de *Communistische Gids*, ook nam het zitting in het partijbestuur, Landelijk Comité geheten. Wat betreft de vakbondspolitiek – de eeuwige splijtzwam binnen de communistische gelederen – ging de partij voort op de route die Van Ravesteyn en Wijnkoop aan het begin van de jaren twintig hadden uitgezet, met als doel de revolutionering en organisatorische eenheid van NVV en NAS. In de praktijk wilde dit zeggen dat het laatste in de eerste diende op te gaan – zoals Fimmen ook bepleitte. In overeenstemming hiermee verkoos Wijnkoop op internationaal niveau de lijn-Tomski boven de stellingname van Lozovski.⁶¹

Bij de oprichting deed het Landelijk Comité het voorkomen of de nieuwe formatie de rechtmatige voortzetting van de CPH was. Zo besloot het in 1927 een partijcongres – ‘het eerste na 1925’ – te houden. Op deze bijeenkomst, die in oktober zou plaatshebben, besloot de partij zich Communistische Partij Holland-Centraal Comité (CPH-CC) te noemen, naar het voorbeeld van Lenin, die in het verleden zijn factie in de RSDAP ooit eens met de toevoeging ‘centraal comité’ had aangeduid.⁶²

Alsof er niets was gebeurd, beschouwde de CPH-CC zich ook als een onderdeel

van de Komintern. Dit strookte geheel met de opvattingen van Wijnkoop, die Moskou nooit de rug had willen toekeren. Anders lag het voor Van Ravesteyn. Deze had immers in feite eind 1925 reeds met de Komintern gebroken. Zijn kritiek werd sindsdien steeds vileiner. In juni 1926 verklaarde hij opnieuw publiekelijk dat de Komintern na de dood van Lenin tot een kerk was verworden. Wijnkoop en hijzelf, de 'mannen van Deventer', hadden zich altijd gepermitteerd er eigen meningen op na te houden. Het communistische concilie duldde echter geen onafhankelijke opinies, en daarom was het tweetal na de weigering in 1925 de 'oekaze' uit Moskou uit te voeren, uiteindelijk als kettters verjaagd.⁶³

Wijnkoop was weinig gelukkig met de profane taal van zijn vriend aan het adres van de Komintern. Dit bleek bijvoorbeeld bij het eerste nummer van de *Communistische Gids*. Ceton had voor de voorkant een spotprent getekend van het beruchte partijcongres van mei 1926. Hierop was de in een toga gestoken partijvoorzitter De Visser afgebeeld, die staande op een kansel waarop 'NAS' stond, tot de gelovige goegemeente predikte. Boven hem was de zegenende hand van het ЕККИ zichtbaar. Van Ravesteyn was met de karikatuur zeer in zijn schik. Voor Wijnkoop was zij echter onaanvaardbaar, omdat de tekening de suggestie wekte dat de nieuwe partij de strijd met de Komintern wilde aangaan. 'Ik acht dat niet juist, en doe daar niet aan mee [... aangezien ...] ons heele optreden sinds jaren is: niet tegen Commintern!' Pas nadat in de tekening 'ЕККИ' was vervangen door 'ecce' (van 'ecce homo', 'zie de mens' – de woorden die Pilatus sprak toen hij de gezeselde Jezus aan het volk toonde) staakte Wijnkoop zijn verzet. De strekking veranderde er echter niet door. Van Reesema, die het ЕККИ over het nieuwe periodiek inlichtte, sprak schande van de karikatuur.⁶⁴

Wijnkoop vestigt hoop op Stalin

Nog meer ruzie met Moskou was het laatste dat Wijnkoop kon gebruiken, zeker nu de ontwikkelingen in de Komintern en de CPSU in zijn voordeel schenen te verkeren. Eerder had Hoernle er in zijn verslag aan Moskou van het partijcongres op gewezen dat de oppositie haar hoop vestigde op de zege van Stalin. Deze victorie begon zich volgens Wijnkoop duidelijker af te tekenen toen het politburo Zinovjev uit zijn midden verwijderde. 'Er kan m.i. geen twijfel zijn aan de komende en voorlopig blijvende overwinning van Stalin ...' schreef hij aan Van Ravesteyn. 'Merkwaardig is dat behalve wij, en het is de vraag of hij en Boecharin dat eigenlijk weten, alleen de Engelschen aan zijn kant staan.' Voor alle duidelijkheid stak hij in de *Communistische Gids* de loftrumpet over Stalin.⁶⁵

De strafmaatregel tegen Zinovjev was onder meer genomen vanwege zijn vermeende oppositionele, tegen de meerderheid in de CPSU gerichte activiteiten in de Komintern. Wijnkoop rook meteen zijn kans. Hij stelde vast 'dat deze zelfde elementen, tegen wie de Russische partij eindelijk is opgetreden en waarvoor zij Zinovjef metterdaad aansprakelijk heeft gesteld, in Nederland hun onzalig hand-

werk helaas met succes hebben bedreven'. Wijnkoop doelde onder meer op de Duitse communiste Fischer, en vroeg om herstel van het onheil dat door Zinovjefs medewerkers in de secties was aangericht. Hoewel hij dat niet schreef, had hij natuurlijk speciaal de CPH op het oog.⁶⁶

Deze opzet van Wijnkoop ontging Moskou niet. Van Reesema stelde als medewerker van de Informations-Abteilung enkele uitvoerige berichten op voor de Komintern-leiding. Ook het bureau van Varga in Berlijn bracht verslag uit. Het wees erop dat de Wijnkoop-groep op deze wijze het centraal comité van de CPSU met haar eigen 'liquidatorische politiek' identificeerde.⁶⁷ Later zou Kuusinen korte metten maken met de door Wijnkoop verbreide 'legende' dat Zinovjev de Nederlandse partijleider uit de Komintern had gegoooid, maar dat Stalin deze euveldaad zou rechtzetten.⁶⁸

Komintern bekrachtigt uiteindelijk de royementen

Dat Stalin zich echter niets aan de groep rebellerende Nederlandse communisten gelegen zou laten liggen werd aan het einde van 1926 goed zichtbaar, toen de Komintern de door het partijcongres in mei uitgesproken royementen van Wijnkoop, Van Ravesteyn en Van Burink eindelijk goedkeurde. ЕККИ-vertegenwoordiger Hoernle had Moskou na het partijcongres verzocht dit zo snel mogelijk te doen. Tot grote ontevredenheid van de CPH-leiding duurde het nog meer dan een halfjaar. Kennelijk zat de Komintern nog altijd met Wijnkoop in zijn maag. Aan de ene kant spoorden zijn opvattingen over de vakbondseenheid met die van Moskou – zo had Humbert-Droz in maart 1926 de vakbondspolitiek van Wijnkoop als zijn 'starke Seite' genoemd.⁶⁹ Aan de andere kant was de Komintern bezorgd over zijn aanhang. Moskou wilde graag de honderden met hem sympathiserende arbeiders behouden. Daar kwam nog als extra complicerende factor bij dat Wijnkoop formeel lid was van het ЕККИ.

Het vraagstuk van de bekrachtiging van Wijnkoops royement maakte een uitgebreide rondtocht langs de verschillende burelen van de Komintern. Het Britische Länderssekretariat schoof de kwestie door naar het Sekretariat. Deze instantie besloot die aan het Präsidium voor te leggen. In het bijzijn van Stalin verwees de Komintern-leiding de zaak weer terug naar het Britische Länderssekretariat. Dat diende in overleg met Boecharin en Kuusinen een besluit te nemen. Een maand later lag het probleem weer bij het Sekretariat. Nu moest Boecharin er samen met Murphy naar kijken.⁷⁰ Het was overigens voor het eerst dat Boecharin, die Zinovjev spoedig als de eerste man van de Komintern zou opgevolgen, zich inhoudelijk met de CPH bezighield. Echt goed op de hoogte was hij nog niet, zo zou hij ruitelijk toegeven: 'Ich kenne die Lage in Holland nicht sehr genau.'⁷¹

Uiteindelijk zou eind 1926, tijdens de zevende Erweiterte Exekutive, waar ook de door het NAS gewraakte resolutie werd aangenomen, over de royementen beslist worden. Wijnkoop was uitgenodigd naar Moskou te komen, maar kwam niet opda-

gen.⁷² De CPH had zoals reeds vermeld De Visser afgevaardigd. De partijvoorzitter drong er bij het Präsidium op aan nu eindelijk de koe bij de horens te vatten; per slot van rekening had de CPH met de uitgesproken royementen geheel in de lijn van Moskou gehandeld. Wijnkoop en Van Ravesteyn waren een stel bedriegers, die de naam van de Komintern misbruikten en hun aanhang misleidden. De Visser meende dat hij niet met lege handen naar Nederland kon terugkeren: 'Man wird mir sagen: du warst doch in Moskau, warum hat die Exekutive nicht den Ausschluss von Wynkoop bestätigt.'⁷³

De Visser wist Boecharin te overtuigen. Terwijl Kuusinen en Lozovski de kwestie nogmaals wilden uitstellen, hakte de tweede man in de Sovjet-hiërarchie de knoop door. Boecharin stelde een kleine commissie van Präsidium-leden in, die de uitsluiting van Wijnkoop en Van Ravesteyn politiek moest onderbouwen. Deze bestond onder meer uit de met de CPH redelijk vertrouwde Kolarov en Roy; Pepper, die aan het hoofd stond van het Britische Ländersekretariat, werd voorzitter.⁷⁴ Reesema werd technisch secretaris. De gezworen tegenstander van het driemanschap kreeg zo de gelegenheid met zijn vijanden af te rekenen. In langademige documenten somde hij al hun fouten en gebreken op. Veel moeite zal dit Van Reesema niet gekost hebben; een aantal misstappen had hij enkele jaren eerder als lid van de oppositie in de CPH al uitgebreid genoteerd.⁷⁵

De commissie stelde een brief op, die door het Präsidium aan de Erweiterte Exekutive werd voorgelegd. Pepper lichtte deze toe, waarbij hij slordig gebruikmaakte van de door zijn Nederlandse assistent aangedragen argumenten. Politiek gezien was Wijnkoop een bijzonder geval, zo meende de Hongaar, want de ex-leider van de CPH was maar moeilijk in te delen in de klassieke schema's van de Komintern: 'Wynkoop ist eigentlich, dass kommt ziemlich selten vor, ein typischer rechter Sekterier, und eben deshalb hat er manche Berührungspunkte mit den Ultralinken.' De houding van Wijnkoop ten aanzien van het leiderschap van Moskou was altijd dubbelzinnig geweest: 'er wollte eine ausgesprochene westeuropäische Führung'. Zijn excommunicatie had volgens Pepper een betekenis die boven de persoon van Wijnkoop uitsteeg: zij toonde aan dat de leiders van de Russische oppositie ongelijk hadden met hun schandelijke aantijging dat de Komintern de 'rechtse' zondaars amnestie verleende en uitsluitend 'ultralinks' vervolgde.⁷⁶

De Erweiterte Exekutive bekrachtigde vervolgens unaniem het royement van Wijnkoop en Van Ravesteyn. De Nederlandse arbeiders werden gewaarschuwd voor hun politieke zwendelpraktijken. Het duo zou zich van Moskou hebben afgewend en openlijk anti-communistisch zijn geworden. Uitgebreid haalde de Exekutive de citaten van Van Ravesteyn aan waarin deze de Komintern met een kerkgenootschap vergeleek. Wijnkoop werd aangewreven dat hij in de CPH een 'waarlijk dictatoriaal regime' had uitgeoefend, maar dat hij zich nooit zelf had willen onderwerpen aan de internationale discipline. Moskou wilde met hem niets van doen hebben; het erkende slechts de CPH en riep de medestanders van Wijnkoop op het

‘kamp der renegaten’ te verlaten en terug te keren tot de Komintern. Het verzoek van De Visser een vertegenwoordiger van het ЕККИ naar Nederland te sturen om te helpen bij de ‘liquidatie’ van de Wijnkoop-groep, werd overigens niet gehonoreerd.⁷⁷

Het nieuws van de bevestiging van de uitsluitingen werd doorgeseind naar *de Tribune*, die het op de voorpagina afdruckte.⁷⁸ Wijnkoop reageerde verontwaardigd. Volgens hem was het besluit genomen op basis van valse mededelingen van zijn tegenstanders. Zijn partij kondigde aan bij de Komintern beroep aan te zullen tekenen. De open brief van het plenum, die *de Tribune* uiteraard in zijn geheel publiceerde, werd de lezers van de *Communistische Gids* onthouden.⁷⁹

Verkiezingen

Ondanks de omslachtige bureaucratische procedure was het natuurlijk voor de Komintern betrekkelijk eenvoudig om Wijnkoop en Van Ravesteyn in de ban te doen. Het terugwinnen van hun aanhangers was daarentegen een geheel ander verhaal. De invloed en het gezag van Moskou strekten niet zo ver dat die hun oude leiders zomaar in de steek lieten. Dat het spierballenvertoon van de Komintern op een deel van de communistische kiezers weinig indruk maakte, bleek bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten in april 1927. De CPH-CC behaalde iets meer dan 38 000 stemmen, terwijl ze in minder provincies deelnam dan de officiële CPH. Deze partij, die ter onderscheid nu ‘CPH-Amstel’ werd genoemd (haar secretariaat was aan Amstel 85 in Amsterdam gevestigd) maar hier gewoon als CPH zal blijven worden aangeduid, trok nog geen 33 000 kiezers. Wijnkoops partij had deze eerste electorale krachtmeting glansrijk doorstaan, ondanks een felle bestrijding door de ‘Amstelaren’.⁸⁰ Met name in Amsterdam en Rotterdam – de woonplaatsen van de in ongenade gevallen aanvoerders – en in Groningen had de CPH-CC het veel beter gedaan dan haar concurrent. Wijnkoop zelf nam zitting in de Staten van Noord-Holland. Kort daarop werd hij bij de gemeenteraadsverkiezingen in Amsterdam herkozen. Wijnkoops lijst kreeg meer dan 14 000 stemmen; die van zijn opponent Seegers ruim 10 000. NAS-voorman Kitsz behaalde zo’n 5000 stemmen.⁸¹

Na de Statenverkiezingen waren voor de CPH de druiven zuur. Onder de kop ‘De parasiet. Drukt hem dood!’ beschuldigde Manuel er Wijnkoop in *de Tribune* van onder valse naam stemmen van de CPH te hebben gestolen.⁸² De Komintern werd ingelicht door Van Reesema. Deze wees erop dat de SDAP veel kiezers had verloren en dat de CPH in tegenstelling tot Wijnkoop volstrekt niet in staat was gebleken de linkse, in hun partij teleurgestelde sociaal-democraten voor zich te winnen. Daarnaast ontvingen Boecharin, Kuusinen en Pjatnitski een voor de CPH vernietigend rapport uit Berlijn, opgesteld door Wegner van het bureau van Varga. ‘Die Wijnkoop-Leute haben besser gearbeitet als die Kominternsektion,’ constateerde de Duitser. Hij vond dat Wijnkoop gelijk had gekregen met zijn oriëntatie op het nvv en zijn opvatting dat de NAS-leiding uit sektarische syndicalisten bestond.⁸³

In Moskou trachtte De Leeuw, die daar ook de houding van de CPH ten aanzien van het NAS en de opstanden in Indonesië besprak, de verkiezingsnederlaag wat te bagatelliseren. Volgens hem viel het wel mee met de electorale steun voor Wijnkoop van de linkervleugel van het NVV. Kuusinen liet zich echter niet overtuigen. De Fin, die over de informatie van Van Reesema en Wegner beschikte, ging ervan uit dat Wijnkoop succes had geboekt bij linkse reformistische arbeiders. Dat de CPH met lege handen stond, kwam door haar flirtation met het 'half-syndicalistische en seclarische' NAS. Kuusinen vond het nodig dat de partij scherp stelling nam tegen de vakcentrale, zodat zij voor de sociaal-democratische linkervleugel aantrekkelijker zou worden. Het gevolg van deze stellingname was de in het vorige hoofdstuk reeds vermelde beruchte brief aan het NAS, die voor Sneevliet c.s. onaanvaardbaar was en die het begin inluidde van de breuk van de vakcentrale met Moskou.⁸⁴

Van Ravesteyn breekt met het communisme

Na de verkiezingen in het voorjaar van 1927 maakte Van Ravesteyn bekend zich uit de CPH-CC terug te trekken. Zijn besluit kwam niet als een verrassing, gezien de hardhandige wijze waarop hij bij verschillende gelegenheden de Komintern had gehegeld. In deze uitbranders klonk duidelijk zijn persoonlijke desillusie door. Op vijftigjarige leeftijd gekomen bevond de gewezen partij-ideoloog en het voormalige Tweede-Kamerlid zich in een uiterst belabberde situatie: in maatschappelijk aanzien was hij flink gedaald, zijn financiële positie was benard, zijn dagelijkse bezigheden was hij kwijt en zijn huiselijke omstandigheden waren door zijn verhouding met Petronella uiterst gecompliceerd. Het moet dan ook uit wanhoop zijn voortgekomen dat Van Ravesteyn Wijnkoop plotseling voorstelde naar Moskou af te reizen om met de Komintern besprekingen te voeren over de toestand in Nederland en over 'de mogelijkheid van redres of althans verbetering, kortom te diplomatiseren'. Voorwaarde was wel dat de Komintern de reis- en verblijfkosten vergoede van hemzelf en van een secretaresse, 'waarvan je begrijpt, wie' – Petronella. Wijnkoop had kennelijk niet de moed zijn vriend dit onzalige plan persoonlijk te ontraden. Hij liet dit over aan Kruyt, die er op overtuigende wijze in slaagde. Van Ravesteyn zag in dat hij een flater zou hebben geslagen 'van een omvang, die iemand voorgoed het recht ontnemt om zich nog te verbeelden, dat hij zekere staatsmanskwaliteiten bezit', liet hij aan een ongetwijfeld opgeluchte Wijnkoop weten.⁸⁵

Parallel aan het proces van distantiëring van Moskou liep Van Ravesteys verwijdering van Wijnkoop. Regelmatig duikt in deze periode in de stroever en steeds minder frequent wordende correspondentie tussen de twee vrienden de vrees op dat zij uit elkaar zouden drijven.⁸⁶ Geen van beiden was echter bij machte deze ontwikkeling te stoppen. Wijnkoop was het niet eens met de houding van Van Ravesteyn ten aanzien van Moskou, terwijl de laatste niet kon begrijpen waarom de eerste zich zo energiek inzette voor de CPH-CC. Deze hele onderneming stelde volgens

Van Ravesteyn eigenlijk niets voor, en veel energie heeft hij er ook niet meer in gestoken. Na zijn benoeming tot conservator bij de Gemeentebibliotheek in Rotterdam trok hij zich uit bestuur en redactie terug.⁸⁷ Ook trad Van Ravesteyn uit de gemeenteraad. Hij liet zich voorlopig niet meer met politiek in; naast zijn werk zette hij zich aan de historische en literaire studie. Een van de eerste vruchten hiervan was een boek over Gorter.⁸⁸ Met Wijnkoop bleef hij voorlopig wel contact houden.

Met het communisme had Van Ravesteyn gebroken, maar het marxisme gaf hij vooralsnog niet op. Ook de politiek liet hem niet los. In 1934 meldde hij zich weer aan bij de SDAP, de partij die hij in 1909 had verlaten. Deze stap zette hij onder invloed van Roland Holst, de door hem zo vaak verfoeide ‘tante Jet’, om bij te dragen aan een dam tegen het opkomende nationaal-socialisme. In 1937 zou er zelfs sprake zijn geweest van een kandidatuur voor de Tweede-Kamerverkiezingen. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij partijloos. Zijn laatste levensjaren sleet de oude Van Ravesteyn, die bijna al zijn vrienden overleefde, in een sfeer van eenzaamheid, pessimisme en verbittering. Zijn steun al die tijd was zijn levensgezellin Petronella – ‘consolatrice in solitudine meae carissemæ’, zo luidde Van Ravesteyns opdracht aan haar in de studie over Gorter.⁸⁹

Moskou had dan in 1927 voor hem weliswaar volledig afgedaan, maar met zijn vooraanstaande positie in de communistische wereldbeweging van destijds bleef de ijdele Van Ravesteyn zijn verdere leven koketteren. ‘Hij was de enige Nederlander, die ooit het podium van de zalen van het Kremlin heeft bestegen om er als inleider te fungeren op een der congressen,’ schreef hij vlak voor zijn dood in een eigenhandig opgesteld begin voor zijn necrologie. In 1970 overleed Van Ravesteyn, vierennegentig jaar oud.⁹⁰

Herenigingspogingen

Van Ravesteyn was de laatste jaren een uitgesproken voorstander geweest van een ramkoers ten aanzien van Moskou. Ook al zal Wijnkoop de beslissing van zijn vriend om zich terug te trekken hebben betreurd, hij kon hem als advocaat van deze strategie missen als kiespijn. Het was dan ook niet helemaal toeval dat vlak na het vertrek van de Rotterdamse *hardliner* uit de CPH-CC toenaderingspogingen van de zijde van Wijnkoop tot de CPH op gang kwamen. Van Ravesteyns vertrek verschaftte hem grotere manoeuvreerruimte.⁹¹

Het toegenomen zelfbewustzijn bij de CPH-CC speelde een belangrijke rol bij de toenadering. Aan de ene kant had de verkiezingsuitslag aangetoond dat de partij van Wijnkoop een factor van betekenis was, en dus niet te negeren viel. Aan de andere kant leek de oorlogsverklaring van het NAS aan de RVI, die de leiding van de Nederlandse Komintern-sectie in haar hemd zette, Wijnkoop en zijn vakbewegingstactiek in het gelijk te stellen. Wegner van het bureau-Varga schreef dit letterlijk aan Bocharin.⁹²

De eerste avance was gemaskeerd. In juni verzochten drie leden van de CPH het

EKKI de verdeelde Nederlandse communistische beweging te herenigen. In hun brief deden ze geen enkele poging te verbloemen dat hun sympathie bij de Wijnkoop-partij lag. Zij waren lid gebleven van de CPH 'ondanks het feit dat de officieele Sectie met de Internationale niet meer dan den naam gemeen heeft' – in tegenstelling tot de buiten de Komintern staande CPH-CC. Het drietal brak zijn eigen partij tot de grond toe af: de bolsjewisatie had de CPH in een puinhoop veranderd, haar houding tegenover de opstand in Indonesië was een kolossale blunder geweest, en van de vakbewegingspolitiek deugde niets. De CPH had veel te lang onder de invloed van het NAS gestaan, wat zou blijken uit het feit dat partijleider Manuel Sneevliet de hand boven het hoofd had gehouden ondanks diens trotskistische neigingen. Als basis voor de unificatie eisten de drie de verwijdering door Moskou van de 'richting-Manuel' uit de CPH, herziening van de eerder genomen besluiten ten aanzien van de Wijnkoopgroep, en aanvaarding door de CPH van het streven naar organisatorische eenheid in de vakbeweging.⁹³

Drijvende kracht achter deze brief was Romein, die zich van het pseudoniem J.M.R. Schrijver bediende. Hij was Wijnkoop in de zomer van 1925 niet gevolgd, maar in de CPH gebleven omdat hij niet met de Komintern wilde breken. Romeins contacten met de voormalige partijleider waren innig gebleven. Met de buiten de CPH staande De Groot, die later overigens zou afhaken, had het drietal zich in het geheim tot Wijnkoop gewend.⁹⁴ Natuurlijk kon die zich hierin geheel vinden. De CPH-CC zag in de genoemde voorwaarden 'inderdaad een mogelijken algemeenen grondslag tot herstel van de eenheid'.⁹⁵

Vanzelfsprekend vond het dissidente drietal bij zijn eigen partij geen enkel begrip. De partijconferentie van de CPH sprak in juli unaniem uit dat eenheid alleen mogelijk was wanneer 'de discipline, de ondergeschiktheid van ieder lid aan alle besluiten van de Partij en de Internationale, wordt erkend' – hetgeen erop neerkwam dat de Wijnkoop-aanhangers zich bij het partijsecretariaat op Amstel 85 dienden aan te melden.⁹⁶ Het CPH-bestuur veroordeelde het weerspannige optreden van het trio. Strafmaatregelen zouden pas later volgen: op het partijcongres in april 1928 stelde de Komintern-vertegenwoordiger de drie voor de keus de fouten te erkennen, of anders op te stappen. Twee van hen bonden in; Romein hield voet bij stuk en verdween uit de rangen van de CPH.⁹⁷

De poging van Romein en Wijnkoop strandde zo op de onverzettelijkheid van de CPH. Verwonderlijk was dat bepaald niet, gezien de hoge toon van de brief en de absurde voorwaarden die aan de Komintern-sectie werden gesteld. Met deze mislukking waren niet alle verbindingen tussen beide kampen geheel verdwenen. Achter de schermen liepen er contacten via de kunstenaar Peter Alma en Rutgers. Deze laatste had destijds het roeyement van Wijnkoop goedgekeurd vanwege diens inbreuken op de internationale discipline, maar daarmee niet alle banden met de gewezen partijleider opgezegd. Via via informeerde Rutgers hoe Wijnkoop tegenover een eventuele hereniging stond. Hij liet de leider van de CPH-CC weten dat de

Communistische Gids in de Komintern geen slechte indruk had gemaakt; het partijorgaan was ‘tenminste niet Anti-Moskou bevonden’ zoals het blad van de ВКСП.⁹⁸

Anti-imperialistische Liga

Wijnkoop zelf had geprobeerd buitenlandse relaties in te schakelen. In februari 1927 nam hij in Brussel in het Egmontpaleis deel aan het oprichtingscongres van de ‘Liga tegen Imperialisme en Koloniale Overheersing’. De Liga wilde de strijd voor zelfbeschikking tegen de kolonialistische grootmachten ondersteunen. Op het congres stonden de ‘gruweldaden’ van de Nederlandse machthebbers in Indonesië hoog genoteerd. Er werd een resolutie aangenomen waarin de onderdrukking werd veroordeeld.⁹⁹

De Liga was een van de projecten van Münzenberg om links-staande intellectuelen voor Moskou te strikken. De Duitse IAH-secretaris wist bijvoorbeeld Roland Holst en de Franse schrijver Henri Barbusse te strikken, maar ook zijn vriend Fimmen, die toen nog op goede voet met Moskou verkeerde. De Kadt had al geen trek meer om mee te werken aan deze ‘communistische show’. Ook Sneevliet had weinig met de Liga op; zij zou te zeer naar het pijpen van Moskou dansen.¹⁰⁰ Fimmen ontkende dat de Liga een truc van de Komintern was. In het slotwoord dat hij als een van de congresvoorzitters uitsprak, zei hij dat de Liga geheel onafhankelijk was. “Maar niettemin moet ik toch verklaren: zonder de Russische revolutie zou dit congres niet mogelijk zijn geweest.” (Stormachtig applaus. De gedelegeerden zingen de Internationale).¹⁰¹

Een blik achter de coulissen leert echter dat de Komintern de Liga wel degelijk domineerde. Het Britische Länderssekretariat wilde bijvoorbeeld de Nederlandse sectie van de Liga inschakelen om de contacten met Indonesië te onderhouden. De CID vernam van de politie in Berlijn dat Moskou het werk van de Liga in ondermeer de Nederlandse kolonie met 40.000 dollar had ondersteund.¹⁰² Voor deze laatste bewering is geen bevestiging gevonden. Feit is wel dat het lot van de Liga verbonden was met de strategie van Moskou. Toen de Komintern eind 1927 de Tweede Internationale de wacht aanzegde, namen ook de spanningen binnen de Liga toe. Fimmen had er zo weinig zin meer in, liet hij Münzenberg in december weten: ‘Für diese Liga, so wie es heute ist, wünsche ich mich nicht weiter zu interessieren, als es bisher geschehen ist. Ich habe den Bluff satt.’¹⁰³ De anti-sociaal-democratische strategie van de Komintern en de pogingen van Moskou de Liga tot regelrechte ondersteuning van de Sovjet-Unie te brengen, leidden ertoe dat de niet-communistische groeperingen de Liga zouden verlaten. Fimmen woonde in juli 1929 nog wel het congres in Frankfurt bij, dat werd gedictieerd door de communisten. Hij verliet de Liga aan het eind van dat jaar.¹⁰⁴

De in juli 1927 opgerichte Nederlandse sectie van de Liga was toen inmiddels al op de klippen gelopen. Bij de totstandkoming had de CPH zich in opdracht van Moskou op de achtergrond gehouden.¹⁰⁵ De gewezen redacteur van *Eenheid*,

Schmidt, werd na enige tijd voorzitter; Roland Holst fungeerde als zijn rechterhand. De rivaliserende communistische partijen werkten in de Liga samen. Hoogcarspel van de CPH-CC was eerste secretaris; Van Munster van de CPH tweede.¹⁰⁶ De SDAP verzette zich tegen de samenwerking van linkse sociaal-democraten en communisten in de Nederlandse Liga. Het partijcongres vond in april 1928 de combinatie van het lidmaatschap van de SDAP en van een mantelorganisatie der Komintern onwenselijk. Schmidt gaf aan de druk toe en legde het voorzitterschap neer. Vele sociaal-democraten verlieten de Liga. Fimmen trok zich zoals vermeld pas later terug.¹⁰⁷

Toen Wijnkoop zich begin 1927 op de conferentie in Brussel meldde – overigens zonder dat hij officieel was uitgenodigd – leek de toekomst van de Liga nog zonnig. Met veel enthousiasme werd haar oprichting begroet.¹⁰⁸ Voor de Nederlandse dissident opende de nieuwe organisatie persoonlijk ook perspectieven. In de eerste plaats was weer eens gebleken hoe belangrijk Fimmen, met wie Wijnkoop contact onderhield, in die tijd nog voor Moskou was. Zijn aandeel in de totstandkoming van de Liga was bijzonder groot geweest, aldus Münzenbergs echtgenote Gross. Fimmen werd ook vice-voorzitter van de internationale Liga.¹⁰⁹ Daarnaast kreeg Wijnkoop door de Liga de gelegenheid via oude bekenden in het buitenland zijn zaak in Moskou te bepleiten. Zo sprak hij op het congres in Brussel met MacManus die, aldus een brief aan Joosje, ‘zooals alle Engelsen steeds, die trouwens tot dusverre nog niets tegen ons op hun geweten hebben, buitengewoon sympathiek was en handelen wilde’. De ex-voorzitter van de CPGB was in de Komintern niet de eerste de beste: van 1924 tot eind 1926 had hij deel uitgemaakt van het Präsidium. Het is echter de vraag of MacManus veel voor Wijnkoop heeft kunnen doen: een paar weken later overleed hij onverwacht.¹¹⁰

Kruyt helpt Wijnkoop

Binnen de Komintern spande Kruyt zich ook in om Wijnkoop te helpen. De ex-predikant, die werkzaam was in de IAH, had zijn hoop gevestigd op Gallacher, met wie hij in oktober 1927 enkele gesprekken voerde. De Engelsman was tweeënhalve jaar eerder secretaris geweest van de Holländische Kommission, waar voor het driemanschap de ellende pas goed was begonnen. Gallacher had tegenover Kruyt verklaard, zo schreef deze aan Wijnkoop, ‘dat hij “nach wie vor” Zinowjews standpunt t.o.v. jou afkeurde, dat de stap destijds genomen was tegen zijn wil en in zijn afwezigheid ... en dat hij het tot zijn plicht rekende jouw zaak in het presidium op te nemen en door te zetten. Daarna gesproken over een bespreking in Moskou die *full revision* der geheele zaak zou beteekenen, beloofde op handslag in die geest en *to the end* de zaak op en aan te vatten.’¹¹¹ Gallachers ster was op dat moment rijzende in de Komintern: hij maakte sinds december 1926 deel uit van het Präsidium en trad in februari 1928 toe tot het Politsekretariat, het heilige der heiligen van de Komintern. Hij heeft inderdaad geprobeerd het dossier-Wijnkoop te heropenen, maar kennelijk zonder succes.¹¹²

Wel drong het tot de Komintern door dat Kruyt in de IAH een dubieuze rol speelde. Moskou was naar alle waarschijnlijkheid op de hoogte gebracht door Van Munster, die de CPH begin 1928 onder het pseudoniem Beukels op het negende plenum van het EKKI vertegenwoordigde. Het Anglo-Amerikanische Länderssekretariat – waarin het Britische Länderssekretariat was opgegaan – stelde IAH-secretaris Münzenberg ervan in kennis ‘that certain comrades in his institution are using their position to assist the Wijnkoop group’.¹¹³ Naast Kruyt werd hier ook gedoeld op Van Walree, de secretaris-penningmeester van de Nederlandse IAH-sectie, die in het najaar van 1927 een tocht door de Sovjet-Unie had gemaakt. De CPH-leiding drong er bij Münzenberg op aan Van Walree uit zijn functie te zetten omdat hij Wijnkoop met raad en daad zou bijstaan. Zij betichtte hem zelfs van fraude: hij zou uit de reis naar Moskou een slaatje hebben geslagen. In het bijzijn van Münzenberg werd Van Walree van deze blaam gezuiverd. Niettemin zou hij binnen niet al te lange tijd worden uitgerangeerd.¹¹⁴

De ‘Russische delegatie’ bemoeit zich met Wijnkoop

Als Gallacher woord heeft gehouden en zich voor Wijnkoop heeft ingezet, dan heeft hij weinig kunnen uitrusten. De kwestie kwam namelijk waarschijnlijk terecht op het allerhoogste niveau binnen de Komintern: de delegatie van de CPSU ging zich ermee bemoeien. In de zomer van 1927 had Van Reesema in het Anglo-Amerikanische Länderssekretariat gerapporteerd over de stand van zaken in Nederland. Hoewel er geen verslag bewaard is gebleven, zal hij het ongetwijfeld hebben gehad over de verkiezingen en de eenheidspoging van het drietal. Het landensekretariaat stelde een commissie in onder leiding van Pepper, die het dossier van de CPH-CC nader moest onderzoeken. Voordat zij haar bevindingen had kunnen presenteren, werd in augustus van hogerhand bepaald ‘that the question of the Weincop Group should not be put before the AAS [Anglo-Amerikanische Länderssekretariat] until it has been submitted to the Russian delegation, who shall fully informed of all the implications involved in this question’.¹¹⁵ Zoals eerder al vermeld, werden gewichtige besluiten van de Komintern voorgekookt door de Russische delegatie – dat wil zeggen de afgevaardigden van de CPSU in het EKKI, die zonodig overleg voerden met het politburo.

Wat er precies in de vergadering van de Russische delegatie is gezegd, is niet bekend.¹¹⁶ De uitkomsten lijken evenwel duidelijk, gelet op het onwrikbare standpunt dat het Politsekretariat vervolgens innam. ‘Die KPH darf in der gegenwaertigen Lage keinesfalls bestreben, eine Vereinigung mit der Wynkoop-Gruppe herbeizufuehren’, zo luidde dit kernachtig. De leden van de CPH-CC dienden zich bij de officiële Komintern-sectie aan te sluiten. Deze instructie kwam dus in grote lijnen overeen met de koers die de CPH de afgelopen tijd had gevolgd, en zij zou ook de officiële lijn blijven.¹¹⁷

De Komintern stond de Nederlandse sectie wel toe in gemeenteraden samen te

werken met haar rivaal. In september 1927 stelde Seegers Wijnkoop voor dat de arbeiders-vertegenwoordigers in de gemeenteraad van Amsterdam gemeenschappelijk zouden optreden. Wijnkoop verklaarde zich meteen bereid tot een bespreking, maar zag daar later om formele redenen van af.¹¹⁸

Wijnkoop negeert Moskou

In oktober hield de CPH-CC haar partijcongres, het zeventiende in de telling van Wijnkoop sinds de afsplitsing van de tribunisten van de SDAP in 1909. De CPH-leiding had Moskou verzocht een invloedrijke persoon naar het congres van de concurrent te sturen. Deze moest de Wijnkoop-aanhang ertoe brengen zich bij de officiële sectie aan te sluiten. De Komintern willigde dit verzoek echter niet in. Wel lijkt er een vertegenwoordiger incognito te zijn gestuurd, die later in Berlijn verslag uitbracht.¹¹⁹

Overeenkomstig de aanwijzingen uit Moskou had de CPH aan Wijnkoop voorgesteld op zijn partijcongres een delegatie toe te laten om over de eenheid te praten. Onderhandelen was er echter niet bij, zo werd er meteen bij gezegd: voorwaarde voor de unificatie was de aanvaarding van de discipline van Moskou. De CPH liet Wijnkoop weten dat dit initiatief in samenspraak met de Komintern-leiding was genomen.¹²⁰ Op de CPH-CC vermocht dit geen indruk te maken. Tijdens het congres wees partijvoorzitter Hoogcarspel het verzoek af. Volgens hem was de hereniging geen disciplinaire, maar een politieke kwestie. Een fusie was slechts mogelijk op basis van de in de brief van Romein c.s. genoemde eisen, zo besloot het congres. De kliek-Manuel moest weg en de vakbondstactiek à la Wijnkoop moest worden doorgevoerd.¹²¹

De CPH-CC hield zo voet bij stuk. Dat dit niet als een rebellie tegen Moskou moest worden opgevat, werd gedemonstreerd door een telegram dat het congres aan Stalin verzond. Hierin sprak het zijn 'onwrikbare trouw' aan en 'solidariteit' met de Sovjet-Unie uit.¹²² In de zich toespitsende machtsstrijd binnen het Kremlin koos de afvallige communistische partij vanzelfsprekend de zijde van Stalin, ook al omdat men daar, zoals vermeld, voordeel in zag. Van een absolute adoratie van de secretaris van de CPSU was echter nog geen sprake. 'Waarom zouden Stalin en zijn vrienden niet evengoed fouten kunnen maken, als alle andere mensen?', zo vroeg Wijnkoop zich openlijk in zijn congres toespraak af. Hij hekelde de Russische oppositieleiders die volgens hem 'objectief' de Sovjet-Unie verzwakten, maar verketterde hen niet. 'Het zou dwaasheid zijn om nu allerlei leelijke dingen van Zinowjew en Trotzki te zeggen. Zinowjew, Trotzki en ook mijn vriend Radek hebben voor en tijdens de revolutie uitstekende dingen gedaan.'¹²³

Op Wegner van het bureau-Varga maakte het congres van de CPH-CC indruk. Het accent dat Wijnkoop legde op het werk in het NVV zou geheel overeenkomen met de vakbewegingslijn van de Komintern, zo deelde hij Moskou mee. Ook op zijn houding ten aanzien van de Sovjet-Unie was niets aan te merken. Hoewel er hier en

daar ‘rechtse tendensen’ te bespeuren vielen en de dominante positie van Wijnkoop te laken viel, was Wegner al met al positief over de CPH-CC. ‘Als einzige aller ausgeschlossenen Gruppen im internationalen Masstabe hat sich die Wynkoop-Gruppe seit ihrem Ausschluss von der Komintern unzweifelhaft nicht entfernt.’ Van Reesema kwam meteen in het geweer tegen deze rooskleurige voorstelling van zaken. De opstelling van de CPH-CC ten aanzien van het NAS deugde niet. Bovendien zou Wijnkoop een ‘diplomatiek-opportunistisch’ standpunt tegenover de CPSU-oppositie innemen.¹²⁴

De trotskist Wijnkoop

Hoewel het congres van de CPH-CC het bestuur vroeg stappen te ondernemen die zouden leiden tot herstel van de verbinding met de Komintern, was het voor de CPH zonneklaar: Wijnkoop wilde, ondanks alle retoriek, de eenheid niet. Door list en bedrog bestendigde hij de breuk met Moskou. Nadat Van Reesema Wijnkoops congresrede onder de loep had genomen, constateerde hij drie ‘gevaarlijke ultra-rechtse afwijkingen’. Deze zouden alle lijnrecht tegen de officiële leer in gaan. Behalve Wijnkoops foutieve opvattingen over de eenheidsfronttactiek en de Chinese revolutie trachtte Van Reesema op sofistische wijze opnieuw diens verkeerde houding in de Trotski-kwestie aan te tonen. Weliswaar verwierp de gewezen CPH-leider de kritiek van Trotski, maar in de kern zou hij evenals de voormalige bolsjewistische leider twijfelen aan de socialistische opbouw in de Sovjet-Unie. De redactie van *de Tribune* betichtte Wijnkoop er vervolgens van ‘in wezen een trotskistische gedachte’ aan te hangen.¹²⁵

In de herfst van 1927, zoals vermeld de periode waarin binnen de Komintern de campagne tegen de oppositie in de CPSU werd opgevoerd, schilderde de CPH Wijnkoop steeds meer af als een trotskist. Onder meer zijn gewezen vriend Knuttel stelde hem op één lijn met Trotski en Kamenev, niet zozeer vanwege zijn denkbeelden als wel om zijn ongehoorzaam gedrag. Ook de Amsterdamse arts Hendrik Koch constateerde vele overeenkomsten tussen ‘het Wijnkoopianisme en het Trotskisme’, zoals het op de voorgrond stellen van de eigen persoon, de overtreding van de partijdiscipline en het belasteren van de Komintern.¹²⁶

De CPH-CC was hoogst verontwaardigd. Zij pareerde de aantijgingen door erop te wijzen dat de met Trotski symphatiserende Mannoury nog altijd deel uitmaakte van de rangen van de CPH. Na het roeyement van de Sovjet-Russische oppositieleiders begon de CPH-CC in haar orgaan Stalin op te hemelen en de bannelingen de grond in te boren. Dat de secretaris van de CPSU weleens een steek liet vallen en dat Trotski ook zijn kwaliteiten had – dat waren nuances waarvoor Wijnkoop een paar maanden eerder nog oog had, maar waar binnen de CPH-CC nu geen plaats meer voor was, integendeel. Wijnkoop zelf noemde zijn groepering ‘anders dan de Amstel-partij, in al haar geledingen [een] volslagen en doelbewust tegenstander van het Trotskisme’. De CPH-CC was dat niet pas recentelijk geworden, als gevolg

van het optreden van het EKKI, maar was dat ‘essentieel sinds haar eerste optreden als S.P.D. – want “het Trotskisme” bestaat langer dan sinds verleden jaar, en in al haar stadia voor, tijdens en na de wereld-oorlog (1914–1918) [is de partij] steeds geweest en gebleven: trouw en begrijpend aanhanger van Marx en Lenin in woord en daad, en daardoor contra Trotsky.’¹²⁷

Wijnkoop maakte het wel erg bont in zijn streven weer in de gunst van de machthebbers in Moskou te komen. In zijn optiek was de SDP al anti-trotskistisch voordat de tribunisten bij wijze van spreken ooit van Trotski hadden gehoord. Daarbij verdonkeremaande hij tegelijk alle meningsverschillen die in de loop der tijd tussen hem en Van Ravesteyn enerzijds en Lenin anderzijds hadden bestaan. Aan het einde van 1927 en het begin van 1928 maakte de CPH-CC zo dezelfde ontwikkeling door als de ‘officiële’, door de Komintern erkende CPH. Door de oppositie in de Sovjet-Unie te verketteren en de nieuwe potentaten te bewieroken, hoopte Wijnkoop zijn loyaliteit aan Moskou te bewijzen.

Tegen het trotskisme

Op het negende plenum van het EKKI, in februari 1928, lag de nadruk op het trotskistische gevaar. De secties kregen opdracht ‘einen erbitterten Kampf für die Liquidierung der trotzkistischen Gruppen ... [zu] führen’. De gedelegeerden stemden unaniem in met het roeyement van de aanvoerders van de oppositie in de CPSU en zetten tegelijk de voormalige PCF-leiders Treint en Girault uit de Komintern. Roland Holst werd ingedeeld bij de ‘antiproletarische opportunistische Elementen’ die zich rond de trotskistische oppositie hadden geschaard. CPH-vertegenwoordiger Van Munster herhaalde het partijstandpunt ten aanzien van Wijnkoop: in woorden distantieerde de Nederlandse dissident zich van Trotski, maar in de praktijk waren er grote overeenkomsten tussen de beide afvalligen.¹²⁸

Overeenkomstig de directieven van het plenum stond op het congres van de CPH in april het trotskisme centraal. Op verzoek van de partijleiding stuurde de Komintern een vertegenwoordiger naar Amsterdam. De Zwitser Woog werd hiervoor aangewezen. Hij was geen onbekende van de CPH: zoals eerder al vermeld had hij in april 1924 onder de naam Stirner het Rotterdamse partijcongres bijgewoond en daarna vanuit Moskou het contact met de groep-Manuel onderhouden. Ter voorbereiding van het congres in april 1928 had Woog Nederland kort bezocht. Over zijn ervaringen was hij positief: ‘Dort ist alles *sehr gut* gegangen und die ganze Partei hat mir einen guten Eindruck gemacht, viel besser als ... noch Wijnkoop an der Fuehrung war.’¹²⁹

Vóór het partijcongres had Moskou de CPH opgeroepen te strijden ‘tegen de Trotskistische agenten van het sociaal-reformisme, die zich in de leiding van het N.A.S. hebben genesteld’. Enkele afgevaardigden – onder wie Mannoury – plaatsten kanttekeningen bij de maatregelen van de CPSU tegen de interne oppositie en meenden dat *de Tribune* eenzijdig over deze kwestie had bericht. De afgevaardig-

den namen niettemin eenstemmig een resolutie aan waarin het optreden van de Russische zusterpartij werd 'gebillikt en ondersteund'. De Nederlandse aanhangers van Trotski – naast de NAS-bonzen ook Roland Holst – werden gekapitteld. Hun opstelling was een bewijs van 'het in wezen rechtsche en opportunistische karakter van de Trotskistische oppositie'.¹³⁰

Wijnkoop werd in deze congresuitspraak niet in verband gebracht met het trotskisme, alhoewel dat inmiddels in de CPH gewoonte was geworden.¹³¹ Op het partijcongres had Woog hem een trotskist van 't ergste type' genoemd. Volgens de EKKI-vertegenwoordiger was de band tussen de Nederlandse dissident en de Komintern doorgesneden. Onder zijn druk werd in de resolutie de paragraaf over Wijnkoop aangescherpt.¹³² Het is overigens de vraag of de Komintern-leiding in Moskou Wijnkoop tot het trotskisme rekende. In een begroetingstelegram dat het Politsekretariat naar Amsterdam stuurde, werd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de trotskisten in de top van het NAS en de 'pseudo-communisten' van de Wijnkoop-groep.¹³³

Woog had, voordat hij naar Nederland afreisde, binnen de Komintern overlegd over zijn stellingname in de kwestie-Wijnkoop. Afsproken was dat hij zou verklaren dat het EKKI niet meer op deze zaak wilde terugkomen. Wijnkoop kon alleen naar de Komintern terugkeren wanneer hij zijn partij ophief, toetrad tot de CPH en zich onderwierp aan de huidige partijleiding. Na het congres had Woog een gesprek met Fimmen. De Nederlandse vakbondsleider zei dat Wijnkoop weer terug wilde naar de Komintern, en vroeg of het niet mogelijk was een gesprek met hem te arrangeren. Woog herhaalde zijn afwijzende standpunt en verzocht Moskou hieraan vast te houden. 'Ein erneutes Verhandeln mit Wijnkoop würde den Prozess der Konsolidierung der Partei unterbrechen und erneut den Fraktionskampf in die Partei hineinbringen.'¹³⁴

Veldslag in de IAH

Dat de stammenstrijd in de Nederlandse communistische beweging nog niet gestreden was, bleek met name in de IAH. De CPH-leiding beschouwde de nationale sectie als 'een propaganda- en verkiezings-instrument in het belang van Wijnkoop'. Zij wilde de invloed van de CPH-CC terugdringen en de organisatie in haar macht krijgen. De Wijnkoop-aanhangers trachtten dit vanzelfsprekend te verwijderen. Schermutselingen in de eerste maanden van 1928 hadden geen duidelijke winnaar opgeleverd, mede doordat de uit Duitsland overgekomen Münzenberg de gemoederen tot bedaren wist te brengen.¹³⁵

Op het partijcongres in april ondernam de CPH-top met de hulp van Woog een nieuwe aanval. De Komintern-vertegenwoordiger vroeg zich af hoe IAH-secretaris Van Walree nog partijlid kon zijn terwijl hij in het geniep de Wijnkoop-groep trachtte te versterken. Van Walree beloofde beterschap, maar Woog drong er bij Münzenberg op aan dat hij aan de dijk zou worden gezet. De Duitse secretaris-

generaal van de IAH, die eerdere verzoeken van de CPH had genegeerd, ging nu overstag. Van Walree werd naar het buitenland overgeplaatst. Een halfjaar later werd hij wegens 'politiek vijandig werk' uit de partij gezet. De politiek evenmin geheel zuivere Kruyt en IAH-vertegenwoordiger Hans Höcker werden waarnemend secretaris.¹³⁶

Na deze administratieve coup maakte de CPH zich op voor de genadeslag. Op het congres van de IAH in juni 1928 in Amsterdam werd de Wijnkoop-aanhang geheel uit de Nederlandse sectie verdreven. Nadat voorzitter en Wijnkoop-adept Hoogcarspel de bijeenkomst had geopend, liep de zaak snel uit de hand. CPH-gedelegeerden, gesteund door Höcker en de speciaal voor de gelegenheid overgekomen Paul Scholze van de Exekutive van de IAH, weerden een aantal afgevaardigden van de CPH-CC. Hierdoor sloeg de vlam in de pan. Het congres ontaardde in een veldslag. Meubilair vloog door de lucht en met knuppels en stoelpoten werd op elkaar ingeslagen. CPH-voorzitter De Visser zou de vrouw van Brommert met zijn wandelstok hebben geslagen, zo beweerde althans de CPH-CC. Nadat de politie de zaal had ontruimd en de Wijnkoop-aanhangers verontwaardigd de aftocht hadden geblazen, zetten de overgebleven CPH-afgevaardigden het congres voort. Zij onthieven voorzitter Hoogcarspel uit zijn functie en wezen Goulloze als secretaris aan. De IAH was zo onder de controle van de CPH gekomen. De nieuwe leiding werd meteen erkend door het secretariaat van de internationale IAH.¹³⁷

Het laatste oordeel van de Komintern

De CPH-CC verloor met de IAH haar laatste contactpunt met de officiële, door Moskou geleide communistische beweging. Wijnkoop-aanhangers maakten nog wel deel uit van de Liga, maar ook deze organisatie was in handen van de 'Amstelaren'. De internationale verbindingen van de dissidente partij waren daarmee tot een minimum beperkt. Een van de weinige mogelijkheden die haar nog openstonden om haar zaak in Moskou te bepleiten, was een beroep te doen op het zesde wereldcongres van de Komintern, dat in de zomer van 1928 in de hoofdstad van de Sovjet-Unie bijeenkwam. In juli verklaarde partijvoorzitter Hoogcarspel in een telegram namens zijn 'oude bolsjewistische partij ... zijn onwankelbare trouw aan het program en de strategie, de politiek en de organisatie van de Communistische Internationale'. Hij verzocht het wereldcongres de eenheid binnen de Nederlandse communistische beweging te herstellen.¹³⁸

Vanzelfsprekend was deze wanhoopsactie een verloren zaak. Niet voor niets had de CPH Wijnkoop al geruime tijd uitgedaagd in beroep te gaan, erop rekenend dat een afstraffing zou volgen.¹³⁹ Die kant ging het ook meteen op. Het congressecretariaat liet de CPH-delegatie onmiddellijk een reactie voorbereiden. De Leeuw zette zich aan deze taak. Zijn schets werd door het congrespresidium vrijwel ongewijzigd aan de afgevaardigden voorgelegd, en door hen unaniem aanvaard. In de uitspraak werd Wijnkoop het recht ontzegd zich 'communistisch' te noemen. Zijn 'opportu-

nistische' partij had 'niets gemeen noch met het Communisme, noch met de Communistische Internationale'. Moskou erkende slechts één partij: de CPH, en riep opnieuw de aanhangers van Wijnkoop op tot de officiële sectie toe te treden en zich te voegen in de discipline van de Komintern.¹⁴⁰

Natuurlijk drukte de CPH het vonnis juichend af in *de Tribune*. 'Geen stem is voor hem opgegaan; geen enkelen verdediger heeft de man, die niet den moed had, zich persoonlijk te komen verantwoorden, gevonden.' Het oordeel was onherroepelijk, aldus het partijblad. 'Wijnkoop is definitief geworden tot een politieken zwendelaar.'¹⁴¹

Wijnkoop gaat door

De uitspraak van Moskou moet voor de CPC-CC hard zijn aangekomen. Zo er nog enige hoop had bestaan, dan was het nu wel duidelijk dat ook van Stalin en Bocharin geen heil te verwachten viel. In de *Communistische Gids* merkte een anonieme auteur op: 'Er is something rotten, er is ergens iets verkeerd, wanneer dergelijke resoluties in naam der Communistische Internationale kunnen worden gepubliceerd.' Wijnkoop kwam met de gebruikelijke reactie: de Komintern zou door intriges en valse voorlichting zijn misleid en zelf geen grondig onderzoek hebben laten uitvoeren. Zonder dat hij van de gang van zaken in Moskou exact op de hoogte kan zijn geweest, sloeg hij de spijker op de kop. Wijnkoop achtte het evident dat niet de Komintern de resolutie had opgesteld, 'maar de tusschen Amstel en Moskou dwalende intriganten van het soort "De Vries"' – dat wil zeggen: De Leeuw.¹⁴²

De CPH-CC piekerde er na de uitspraak niet over om op te geven. 'Wij leggen dus dit document-De Vries-Van Riel [De Leeuw-Manuel, gv] ad acta', zo noteerde Wijnkoop strijdlustig. Hij kondigde aan door te zullen gaan totdat Moskou tot het juiste inzicht kwam. In het partijorgaan werden de leden opgeroepen niet te versagen. 'Kameraden, laat ook dit "vonnis" over onze miskende, maar hier geveesde z.g. "Wijnkoop-groep", uitgesproken in naam van het 6e Congres der C.I., door onze misdadige tegenstanders van Amstel 85, als saboteurs van de eenheid der Communistische beweging in dit land, voor ons de scherpste prikkel zijn tot snelle vorming van een krachtige organisatie van revolutionaire arbeiders en werklozen onder leiding van onze bekwapen en ervaren Marxistisch geschoolden, Leninistischen politieken leider Wijnkoop, waarmede de intriganten van Amstel 85 zullen worden overwonnen; opdat spoedig de werkelijke leiders van de 3e Internationale tot de overtuiging komen, dat zij zich toch in die veel-gesmade "Wijnkoop-groep" hebben vergist.'¹⁴³

Dat de leiders van de CPH-CC de moed niet opgaven, kwam doordat zij zich nog steeds niet als geheel kansloos beschouwden in de concurrentiestrijd met de officiële Komintern-sectie. Op erkenning van Moskou hoefde dan weliswaar niet meer te worden gerekend, dichter bij huis, in Nederland, waren de kaarten nog niet geschud. De verkiezingen in 1927 hadden aangetoond dat Wijnkoop veel steun

genoot bij de arbeiders. Het aantal leden van de CPH-CC lijkt in deze periode zo'n 400 te hebben bedragen.¹⁴⁴ Vanaf het begin van 1928 verscheen het partijorgaan de *Communistische Gids* in vergroot formaat tweemaal per week. De middelen hiervoor werden – anders dan bij de CPH, die in Moskou kon aankloppen – geheel in eigen kring bijeengebracht. Dit zal Wijnkoop gesterkt hebben in zijn overtuiging dat er bij de Tweede-Kamerverkiezingen in juli 1929 iets te winnen viel. Voor de CPH was dit minder zeker, vooral ook omdat na de breuk met het NAS op stemmen uit deze hoek niet te rekenen viel (temeer omdat Sneevliet met een eigen partij zou deelnemen). Wijnkoop had daarom alle reden de electorale krachtmeting in de zomer van 1929 af te wachten. Wanneer hij in de Kamer zou komen en De Visser het niet zou halen, zouden zijn papieren in Moskou weleens kunnen stijgen.

Discipline doorslaggevend

In de jaren 1926 en 1927 had de Komintern heel wat aan te merken gehad op de CPH. De betrekkingen met het NAS waren verbroken. De bolsjewisatie was op een faliekante mislukking uitgelopen. In de Indonesische kwestie had de partij de plank behoorlijk misgeslagen, en in electoraal opzicht moest zij het tegen Wijnkoop afleggen. Ondanks deze belangrijke minpunten op de conduitestaat luidde het oordeel van Woog over de CPH, nadat hij het partijcongres had bijgewoond, bijzonder positief. 'Die Gesundung der Partei nach den verschiedenen Krisen (De Kadet, Wijnkoop, NAS) hat rasche und gute Fortschritte gemacht,' deelde hij Moskou mee. Ook Van Reesema toonde zich content. 'Es hat sich in den letzten Jahren ein neues Kader herausgebildet, das, frei von ultralinken und rechten Abweichungen imstande ist, die Partei zu einer wirklichen kommunistischen Partei aus zu bauen.'¹⁴⁵

De reden voor deze tevredenheid van Woog en Van Reesema lag vooral in het feit dat de CPH zich recht in de leer toonde. Niet zozeer de partijactiviteiten als zodanig waren bevredigend, als wel de eensgezindheid waarmee de congresafgevaardigden zich achter Moskou schaarden en de discipline van de Komintern accepteerden. Dit punt vormde het essentiële verschil met Wijnkoop. De CPH-CC vatte de hereniging van de Nederlandse communistische beweging uitsluitend op als een politieke aangelegenheid. Zij had weliswaar ook haar trouw aan Moskou betuigd, maar wilde geen gehoor geven aan de eisen die de Komintern aan haar had gesteld. De groepering van Wijnkoop meende dat zij en niet de CPH de vakbewegingslijn van Moskou juist uitvoerde. Wanneer de CPH nu maar van haar dwaling terugkwam en Manuel als de exponent van de NAS-vriendelijke oriëntatie de laan uit stuurde, dan zou de eenheid verwezenlijkt kunnen worden. Zolang het nog niet zo ver was, hoopte de CPH-CC Moskou te kunnen overtuigen door zich roomser dan de paus op te stellen.

De leiding van de Komintern had echter een geheel andere kijk op de unificatie. Voor haar draaide het – zoals bij alles in de wereldorganisatie – om de discipline. Natuurlijk waren politieke verschillen relevant, maar slechts tot op zekere hoogte.

Wanneer beide partijen immers de aanwijzingen van Moskou loyaal zouden opvolgen, kwam vanzelf de eenheid tot stand. Gehoorzaamheid was het allereerste gebod. In de resolutie die het zesde wereldcongres over de Wijnkoop-groep aannam, stond dan ook aanvaarding van de discipline centraal.

Wijnkoop kon of wenste dit niet zien. Hij klampte zich vast aan de gedachte dat het in de eerste plaats om de politieke inhoud ging, en dit gaf hem de kracht om door te zetten. Om hierin te kunnen geloven moest er echter wel een zekere mate van overeenstemming bestaan tussen de lijn van Moskou en de opstelling van Wijnkoop, zoals dat geruime tijd het geval was geweest op het terrein van de vakbeweging. Aan deze congruentie zou evenwel spoedig een einde komen. De radicalisering van de Komintern in de loop van 1928 maakte Wijnkoops vakbondstactiek obsoleet. De CPH-CC raakte compleet geïsoleerd van Moskou. Wijnkoops enige troost was dat de koerswending van de Komintern ook de officiële sectie niet onberoerd zou laten. Zijn gehate tegenstander Manuel zou er zelfs het onderspit door delven. Hiermee zou de finale van het jarenlange proces van de teloorgang van de zelfstandigheid van de CPH aanbreken.